

OLAV

KATOLSK TIDSSKRIFT FOR RELIGION OG KULTUR

Den åpne kirke som kulturfenomen

Veien til Emmaus

Store tanker om lite ord

På vei mot Jerusalem

Kirken i historien og historien i Kirken

En norsk studie om den store spanske dikter Calderón

Innholdsfortegnelse

3	Redaktørens hjørne: Dristige europeere <i>Av Henrik Holm</i>	22	En norsk studie om den store spanske dikter Calderón <i>Av Kåre Langvik-Johannessen</i>
4	Den åpne kirke som kulturfenomen <i>Av Ola Tjørhom</i>	27	Alvorlig talt: Kristendommens betydning for Europa <i>Av Janne Haaland Matlary</i>
8	Veien til Emmaus – om abbè Pierre <i>Av Reidun Iversen</i>	29	Bokanmeldelse: Den kristne tragedie <i>Av Ronny Spaans</i>
13	Store tanker om lite ord <i>Av Helge Erik Solberg</i>	31	Blikk på tiden: Glede <i>Av Henrik Holm</i>
16	Intervju med Astrid Johannessen. <i>På vei mot Jerusalem</i>		
18	Debatt: Kirken i historien og historien i Kirken <i>Av Henrik von Achen</i>		

– St. Olav tidsskrift har fått egen hjemmeside hvor man kan komme med kommentarer og diskutere artiklene i det aktuelle nummer:
<http://stolav.katolsk.no>

En stor takk går til P. Oddvar Moi og Mats Tande som har tatt seg av den tekniske delen!

Utgever: Oslo Katolske Bispedømme.
Akersveien 16, 0177 Oslo. Tlf: 23 21 95 48
(redaksjonen)/ 23 21 95 00 (ekspedisjon og adresseforandring). Fax.: 23 21 95 43.
E-post: tidsskriftet@katolsk.no
Signerte artikler står for forfatterens egen regning.

Redaksjon: Ansvarlig redaktør: Henrik Holm.
E-post: henrik.holm@katolsk.no

Redaksjonsmedlemmer: Olav Egil Aune,
p. Arnfinn Haram o.p., p. Arne Marco Kirsebom
SS.CC., May-Lisbeth Myrhaug og Brynjulv Norheim.
Redaksjonsråd: Håkon H. Bleken, Tove Bull,

p. Arne Fjeld o.p., Sigurd Hareide, Nils Heyerdahl,
Henning Laugerud, sr. Else Britt Nilsen o.p. og
Magdalene Thomassen.

Faste medarbeidere: Janne Haaland Matlary,
Ola Tjørhom

Abonnement: Årsabonnement kr. 275,- (Norge)/
kr. 300,- (øvrige europeiske land)/kr. 320,-
(andre verdensdeler). Bankgiro: 3000 20 01485.
(IBAN No 8130002001485, BIC Plus No 22)

Redaksjonsslutt: 13. april 2007

Design: Molvik grafisk AS, Asgeir Dahlby Trykk: Molvik grafisk AS

Dristige europeere

For 50 år siden, 25. mars 1957, ble Roma-traktaten undertegnet av den tyske forbundskansleren Konrad Adenauer og utenriksministrene fra Frankrike, Italia, Belgia, Luxemburg og Nederland. Krig hadde lenge vært rådende i Europa. Minnesmerkene som finnes overalt på kontinentet, er stumme og formanende vitner om konflikter mellom europeiske stater. Med en slik bakgrunn kan man ikke annet enn å anerkjenne Roma-traktaten som et verdig forsøk på å organisere fred i frihet. Fred og forsoning var grunn-tankene bak det nye europeiske samarbeidet.

De tre grunnpilarene bak det 20. århundrets europaprojekt Konrad Adenauer, Alcide de Gasperi og Robert Schuman, som alle var troende katolikker, visste ikke helt hvordan veien skulle gå videre, men de hadde en felles visjon om fred, forsoning og forpliktende samarbeid i Europa. Da kontraktene ble underskrevet, kunne man bare håpe på den suksessen foreningen av Europa faktisk har vært.

Det er vanskelig å spå om Europas fremtid. Fra et kristent ståsted er det meget å beklage seg over: Hvorfor skammer store deler av Europa seg over kristendommen? Hvorfor skal ikke Gud bli nevnt i en europeisk grunnlov? Hvordan kan man, som mange førende politikere i Europa, hevde ønsket om å gjøre abort om til en menneskerett? Hvorfor relativeres familiens betydning for samfunnet? Det er vanskelig å unngå å synke ned i en fortvilet holdning. Mange nordmenn tenderer til det når de spør seg hvorfor Norge skal bli en del av et problemfylt Europa. Allikevel kommer man ingen vei med fortvilelsen.

Som den tyske forbundskansleren Helmut Schmidt sa, er det svært viktig å holde sinnet åpent for realiteten. Pessimisme og optimisme kan ofte overskygge en nøktern og sindig betraktning av realiteten. Til tross for alle problemene undertegnet man Roma-traktaten

for 50 år siden. I sin glede over denne begivenheten glemte ikke Adenauer å nevne hvilken smerte det den gang var at det *"ikke var et forent Tyskland som deltok i et forent Europa"*. Man lot seg hverken fange av pessimisme eller optimisme. Litt av denne dristigheten trenger Europa sårt i dag: Vi må våge å gå videre til tross for alle problemene. En slik realitetsorientert holding er avhengig av hvert enkelt bidrag. *Nordmenn* må kanskje våge å definere seg mer som europeere enn å fastholde en illusorisk selvråderett. *Nye og gamle land* må våge å nærme seg hverandre på et kulturelt og menneskelig plan. Sammen må vi søke våre røtter, som engang forente Europa før nasjonalismen(e) tok overhånd. Sammen må vi våge å bryte opp sekulariseringen som gjør mennesket lite. Sammen må vi også aldri glemme kulturens forankring i *kulten*. Det er et faktum at den kristne kult har vært kjernen og fundamentet for Europas kultur. Kan man f.eks. forestille seg den europeiske kunsthistorien uten Bibelen?

Men hva skal man gjøre med den voldsomme islamske ekspansjonen over Europa, spør enkelte. På det spørsmålet svarer, i følge Herder Korrespondenz, Hans Maier alltid (professor i politologi, bayersk kulturminister 1970-86 og innehaver av Guardiniprofessoratet i München 1988-99): *"Fyll kirkene og rop det kristne budskap fra deres tak"*. Et herlig svar!

Slik Adenauer og co. hadde dristighet til å skape et stabilt og forent Europa, må vi kanskje være like dristige til å be og handle for en *nyevangelisering* av "det kristne Europa". Slik kan vi vinne *nyhedningene* (et uttrykt lånt fra Kardinal Ratzinger) for Kristus og samtidig sørge for at Europa bekjenner seg til seg selv som det unike, fantastiske og høykulturelle Europa det en gang *har vært* og tross alt *fremdeles er*. ■

Den åpne kirke som kulturfenomen

Ofte, ja nesten hver dag, hører man ropet om "en åpen inkluderende folkekirke". Hva ligger til grunn for et slikt slagord? Forfatteren forklarer i denne artikkelen hvordan vi kan forstå kravet om en åpen kirke som et kulturfenomen i dagens samfunn.

AV OLA TJØRHOM

Ola Tjørhom er dr. theol., professor i systematisk teologi. For tiden er han knyttet til et kulturforskningsprogram ved Universitetet i Stavanger. Fast medarbeider i St. Olav tidsskrift.

Knapt noen overbevisning – eller noe dogme – har hatt så stor innflytelse innenfor Den norske kirke det siste tiåret som tanken om den åpne, inkluderende og demokratiske folkekirke. Dette kommer til uttrykk i kirkeloven, i debatten om statskirkesystemet og i folks forventninger til kirken. Arme den biskop som våger å ytre seg om hvilken som helst sak, uten å ta med henvisninger til disse løsenordene. I det siste har til og med misjonsledere og indremisjonsfolk meldt seg på med temmelig uforbeholdne bekjennelser til den åpne kirke.

Jeg ønsker ikke å blande meg inn i indre anliggender på luthersk hold. Hensynet til kirkelig åpenhet utgjør imidlertid også en utfordring for katolikker. På noen punkter har vi mye å lære av den pågående debatten om dette emnet innenfor Den norske kirke, på andre punkter synes det ikke å være tilfelle. Formålet med dette bidraget er å si noe om bakgrunnen for kravet om kirkelig åpenhet, samt å peke på enkelte problematiske sider ved denne tankegangen.

Forestillingen om den åpne kirke er i utgangspunktet både nødvendig og prisverdig. Det hører definitivt med til kirkens kall å være åpen for alle som søker den. Et oppgjør med sekterisme og dømmesyke er derfor på sin plass. Det er dessuten dypt tragisk når folk føler seg hjemløse i forhold til den kirke hvor de har mottatt dåpens gave. La meg i denne forbindelse få legge til at den katolske visjonen om å romme det som tros over alt, til alle tider og av alle (Vincent Lerin) forutsetter stor grad av menneskelig sjenerøsitet og et åpent sinn. Det som måtte finnes av uenighet på dette feltet dreier seg altså ikke om målet, men snarere om de midlene som velges for å realisere vårt felles mål.

Nå er det ikke alltid så enkelt å forstå hva følelsen av å være plassert på sidelinjen av eller utenfor kirken beror på i dag. For aldri har kirken – og da særlig Den norske kirke – vært åpnere. Kirkeledere møter gjerne den minste antydning om det motsatte med nervøs oversensitivitet. Og fenomenet "mørkemenn" finnes

vel etter hvert kun i de tabloides fiktive verden. Sett på denne bakgrunn kan det argumenteres for at kampen for kirkelig åpenhet stadig oftere synes å handle om å slå inn vidåpne dører – eller om kirkepolitikk.

Viktige faktorer

Etter min oppfatning blir folks angst for at noen skal “ta kirka vår fra oss” først begripelig i et bredt kulturelt perspektiv eller som kulturfenomen. Her dreier det seg et stykke på vei om en refleks av de sterke populistiske strømningene som dominerer i dagens samfunn. Jeg tenker da særlig på følgende faktorer:

1. Den vestlige verden preges for tiden av det Kjartan Fløgstad har kalt “markedsfundamentalisme”, hvor markedets såkalte “frie” krefter tillegges all makt. Basert på prinsippet “kunden har alltid rett”, deler imidlertid markedet gladelig sin allmakt med dem som har størst kjøpekraft. Og i dag er det folket eller de breie befolkningslagene som har inntatt denne nøkkelrollen.
2. Følgene av denne utviklingen er særlig tydelige innenfor kulturfeltet. Dagens “folkelige” kultur kjennetegnes av et enormt sug etter kulturytringer som leverer statisk bekreftelse, samt frenetisk angst overfor alt som utfordrer. Dette har skapt rom for rødglødende intoleranse. Folket har blitt Storebror – og stakkars den som befinner seg på kollisjonskurs med flertallets “smak”.
3. Parallelt med dette preges den populistiske kulturen av massiv privatisering. For tiden brettes det private ut i full offentlighet, mens det offentlige privatiseres. I tillegg til å skape enda større rom for selvopptatthet og egoisme, trekker dette i retning av en forestilling om at kompliserte offentlige utfordringer lar seg løse på grunnlag av ofte banale private referanser.
4. Den kulturelle privatiseringen har bidratt til økt religiøs privatisering. Folk tror fortsatt, men de tror på sin egen måte – og ofte på de mest bisarre ting. Vi begir oss ut på dagens glørete religiøse marked og plukker med oss det som appellerer. På dette grunnlaget

konstruerer vi vår egen, høyst private religiøsitet.

5. Har så den religiøse privatiseringen resultert i at troen står mer sentralt i vår tilværelse? Neppe. For her rettes oppmerksomheten særlig mot det eksotiske og ekstraordinære – eller mot fenomener som ikke lar seg integrere i våre faktiske liv og vår virkelighet. På religionens område har vi blitt turister. Og vi foretrekker en tro som ikke legger for sterke føringer i forhold til vår livsførsel.

Et eksempel fra Stavanger

Et skoleeksempel på hva disse holdningene kan føre til når de anvendes på kirken, finnes i en artikkel som sto på trykk i Stavanger Aftenblad for en tid tilbake. Her beretter en av avisens journalister at han for mange år siden hadde meldt seg ut av Den norske kirke, i protest mot folk som mente noe annet enn ham. Nå ville han imidlertid melde seg inn igjen, noe som skjedde for full hornmusikk og med stor pompøsitet. Bortsett fra enkelte lynvisitter, hadde journalisten knapt planer om å sette sin fot i kirken. Men han ville nok en gang kreve sin rett ved å bidra til at ingen på kirkelig hold måtte begå den synd å forfekte synspunkter som han – representanten for “Det store vi” – mislikte.

Denne typiske kommentaren avspeiler for det første at ropet om kirkelig åpenhet ofte er et selektivt krav eller et krav som styres av hva folket “liker”. Mens ekskluderingsmekanismene tidligere rettet seg mot dem som ikke var fromme nok, er det nå framfor alt såkalte “gammeltroende” som rammes – eller dem som

La meg i denne forbindelse få legge til at den katolske visjonen om å romme det som tros over alt, til alle tider og av alle (Vincent Lerin) forutsetter stor grad av menneskelig sjenerøsitet og et åpent sinn.

Etter min oppfatning blir folks angst for at noen skal “ta kirka vår fra oss” først begripelig i et bredt kulturelt perspektiv eller som kulturfenomen. Her dreier det seg et stykke på vei om en refleks av de sterke populistiske strømningene som dominerer i dagens samfunn.

Mens ekskluderingsmekanismene tidligere rettet seg mot dem som ikke var fromme nok, er det nå framfor alt såkalte "gammeltroende" som rammes – eller dem som holder fast på det som for et par tiår siden var flertallets oppfatninger innenfor Den norske kirke. Og ekskluderingen skjer ved at de henges ut som "mørkemenn". En sterkere brennemerking kan knapt tenkes i dag.

følelsen av å være ekskludert opp når det private utfordres. Nå er det forståelig at folk forventer en gjenklang for deres religiøse lengsler når de møter kirken. Omkostningene kan imidlertid bli store hvis en på kirkelig hold lar privatreligiøsitet bestemme dagsordenen.

Communio

I kjølvannet av dette vil jeg peke på noen teologiske eller ekklesiologiske problemer som hefter ved deler av argumentasjonen for kirkelig åpenhet på luthersk hold. Det første momentet går på en av de aller mest sentrale sidene ved kirkens kall, nemlig dens manifestasjon som fellesskap. Selv om fellesskap forutsetter åpenhet, framstår privatreligiøsitet etter mitt syn som en massiv trussel i forhold til kirkens fellesskapskarakter – i det minste i sin konsekvens.

Den såkalte *communio*-ekkleiologien utgjør et godt grunnlag for å forstå den kristne fellesskapstanken. Her er poenget at kirken er stedet for vår konkrete delaktighet

*Den såkalte *communio*-ekkleiologien utgjør et godt grunnlag for å forstå den kristne fellesskapstanken. Her er poenget at kirken er stedet for vår konkrete delaktighet med Faderen i Sønnen gjennom Ånden.*

holder fast på det som for et par tiår siden var flertallets oppfatninger innenfor Den norske kirke. Og ekskluderingen skjer ved at de henges ut som "mørkemenn". En sterkere brennemerking kan knapt tenkes i dag.

Journalistens resonanement viser videre at kravet om kirkelig åpenhet gjerne går på at kirken uten videre skal gi rom for en stadig mer privatisert og hjemmestrikket religiøsitet. Samtidig flammer

gjenom Ånden. Men fra denne vertikale delaktigheten går det umiddelbare linjer til kirkens framtreten som horisontalt menneskelig fellesskap – det vil si et fellesskap hvor vi oppfyller Kristi lov ved å bære

hverandres byrder. Slik blir kirken synliggjort som solidaritetsfellesskap.

Dette fellesskapet er imidlertid en dynamisk størrelse. Innenfor dets rammer brynes vår personlige trosbevissthet i forhold til våre kristne søskens vitnebyrd, samt kirkens uendelig rike trosskatt på tvers av tid og rom. Her kommer vi som vi er, men vokser sammen mot Kristus – og dermed mot hverandre. Og her vil hensynet til fellesskapet og helheten alltid være overordnet personlige og private behov. Denne forpliktelsen innebærer imidlertid slett ikke bare en begrensning. Det dreier seg framfor alt om en stor trossmessig berikelse som den egenproduserte privatreligiøsitet aldri vil kunne gi oss del i.

Vi lever i et samfunn hvor splittelseskreftene er sterkere enn det som forener og hvor menneskelige relasjoner trues. En av kirkens viktigste oppgaver er derfor å bidra til at det bygges bærekraftige fellesskap. Men denne oppgaven kan ikke løses ved kulturell og religiøs privatisering. Den forutsetter en tydelig kirkelig *communio* som bidrar med livsviktige korrektiver i forhold til vår kullsviertro på private løsninger og våre selvtilstrekkelige tilbøyeligheter.

Dermed har jeg også sagt noe om grensene for kirkelig åpenhet: Disse grensene overskrides når kirkens funksjon som forpliktende fellesskap blir tilsørt. Og det skjer når den åpne kirke degenererer til den private kirke.

Det kirkelige embete

Kirkelig fellesskap forutsetter videre åndelig autoritet knyttet til tilsynsembeter. Her dreier det seg ikke om et autonomt makthierarki, men om instanser som skal verne fellesskapet ved å se til at enkeltpersoner eller grupperinger ikke tilraner seg det som tilhører oss alle. I folkets åpne kirke finnes det imidlertid begrenset rom for embetsautoritet, folket vil selv ivareta alle ledelsesfunksjoner. Dermed mister det kristne fellesskapet en uhyre viktig byggestein.

Det embetsmessige vakuum som for tiden setter sitt preg på folkekirken, synes ofte å bli forsøkt fylt ved at biskoper og andre kirkeledere satser på å utøve sitt embete i forhold til den brede offentlighet og media. Nylig sto en av Den

norske kirkes biskoper fram med støtte (!) til det økologisk sett høyst problematiske gasskraftverket på Mongstad. Uken etter markerte han seg med et nytt utspill – denne gangen handlet det om kriminalisering av horekunder.

Jeg vil slett ikke hevde at slike utfordringer er kirken uvedkommende. Men det blir påfallende når biskoper stadig trer fram som mer eller mindre informerte rikssynsere, samtidig som de er ikke helt makter – eller våger – å bidra med mer tydelig ledelse innad i en kirke som formelig skriker etter et fungerende pastoralt og åndelig lederskap. Jeg merker meg i denne forbindelse at Menighetsfakultetets rektor frykter at Den norske kirke har blitt for "episkopal". Sett i lys av dagens realiteter er det en meningsløs påstand.

Det siste problemet jeg vil peke på, er knyttet til kirkens ordninger og strukturer. Den norske kirke har utvilsomt et genuint ønske om å være en åpen og inkluderende folkekirke. Her er det altså snakk om en konstruktiv teologisk ambisjon. Tallmessig sett arter imidlertid Den norske kirke seg langt på vei som en folkekirke uten folk. En allerede svak oppslutning om gudstjenesten synker. Når nattverdstatistikken vitner om en viss oppgang, skyldes det trolig at stadig færre deltar stadig oftere i eukaristifeiringen. De eneste reelle møtepunktene mellom folket og folkekirken synes å være familiegudstjenestene på julaften og livsritene knyttet til dåp, konfirmasjon, ekteskap og begravelse.

Et luftslott

Tallenes ubarmhjertige tale tyder på at folkekirken delvis fortøner seg som et luftslott. Samtidig synes Den norske kirke å tviholde på ordninger som forutsetter at dette luftslottet er en realitet. Jeg tenker da særlig på det utdaterte statskirkesystemet, som ved hjelp av kirkeminister Trond Giske, media og flere lutherske menighetsråd holdes kunstig i live. Men jeg tenker også på ambisjonen om å styre kirken med utgangspunkt i demokratiske valg på alle plan, hvor kun en knøttliten del av den nominelle medlemsmassen er interessert i å delta.

Dette har ført til at en blir sittende igjen med strukturer som er basert på en utopi. Nå

hevdes det riktignok på luthersk hold at kirkeordningen er et såkalt adiaforon eller et rent hensiktsmessighets-spørsmål. Ordninger uten forankring i virkelighetens verden vil imidlertid raskt utvikle seg til en klamp om foten.

Alt i alt er det mye som tyder på at folkekirketanken i dagens norske lutherske tapning vil kunne trekke i retning av en kirke som smyger seg rundt på folkekirkelige filttøfler, i lammende angst for å støte noen. En slik kirke står i fare for å bli prisgitt populistiske strømninger og folkets umiddelbare "smak". Samtidig vil dens samfunns- og kulturkritiske oppgave koke bort i kålen. Og det var ikke hensikten med en institusjon som er kalt til å være salt og lys i verden.

Nylig avdøde biskop Erling Utne insisterte på at folkekirketanken primært er å forstå som et misjonsprosjekt og ikke som en innholdsbestemmelse av kirkens vesen. Den åpne kirke blir følgelig virkeliggjort ved at vi forkynner – eller lever ut – evangeliet på en måte som innebærer at kirkens dører slås opp på vidt gap. Dette skjer når vi inviterer folk inn i et forpliktende fellesskap. Men det må aldri forveksles med populistisk unnfalighet eller ullen tåketale.

Hva er så "en åpen katolsk kirke"? Så vidt jeg kan se, er det en kirke som formidler Guds nåde i Kristus til alle gjennom ordet og vannet, brødet og vinen. Det er videre en kirke som – med kjærligheten som bånd – binder oss sammen i et solidarisk fellesskap. Og det er en kirke som bidrar aktivt til vernet om Guds skaperverk ved å framholde hans gode skapervilje som forpliktende for alle. ■

Tallenes ubarmhjertige tale tyder på at folkekirken delvis fortøner seg som et luftslott. Samtidig synes Den norske kirke å tviholde på ordninger som forutsetter at dette luftslottet er en realitet. Jeg tenker da særlig på det utdaterte statskirkesystemet, som ved hjelp av kirkeminister Trond Giske, media og flere lutherske menighetsråd holdes kunstig i live.

Alt i alt er det mye som tyder på at folkekirketanken i dagens norske lutherske tapning vil kunne trekke i retning av en kirke som smyger seg rundt på folkekirkelige filttøfler, i lammende angst for å støte noen.

Veien til Emmaus

– OM ABBÈ PIERRE

Forfatteren forteller oss om abbè Pierres vei i Kristi etterfølgelse. Hun forklarer hvordan Emmaus-huset ble til og hvilke utfordringer man der stod overfor. Artikkelen er todelt: Første del handler om abbè Pierre og andre del forteller om kvinnene i Emmaus-kommuniteten i Plessis-Treviso. Andre del vil komme i neste nummer.

HVIS "ELSK DIN NESTE SOM DEG SELV" IKKE BETYR FØRST Å TJENE DEN SOM HAR MINDRE ENN JEG SELV, HVA BETYR DET DA? (ABBÈ PIERRE)

AV REIDUN IVERSEN

---

*Reidun Iversen er steinerskole – pedagog,
freelance skribent og billedkunstner.*

Fredag 26. januar 2007 ble abbè Pierre bisatt fra Notre Dame i Paris. Til stede i den fullsatte katedralen var tidligere uteliggere, rusmisbrukere, prostituerte og fengselsfugler fra Emmaus-kommuniteter. Side om side med dem satt prester, biskoper og erkebiskoper, en representant for Paven, akademikere og fagspesialister innen en lang rekke yrker, samt representanter for regjering og parlament med president Jacques Chirac i spissen.

En dag for 58 år siden fant det dramatiske møtet sted mellom abbè Pierre og Georges L., en mann som nettopp var løslatt fra fengsel etter 20 års straffearbeid. Dette møtet satte i gang et prosjekt som aldri var planlagt, men som skulle komme til å gi titusener på titusener av utstøtte og nødlidende mennesker et nytt liv,

en ny verdighet, et prosjekt som i dag engasjerer mer enn 15.000 mennesker i 39 land over hele verden.

Abbè Pierre ble født 5. august 1912 i Grenoble som det femte av åtte barn i en velberget familie. I 1931, 19 år gammel, etter mange kriser og mye tvil om sitt kall, slutter han seg till kapuccinerordenen, studerer teologi og blir presteviet i 1938. Hans allerede fra barndommen av meget svake helse var imidlertid ikke blitt bedre i løpet av årene i klosteret. Han blir derfor innstendig anmodet av sin overordnede i klosteret å la seg bli løst fra sine løfter. Han følger dette rådet og begynner som hjelpeprest i Grenoble. Få måneder senere bryter krigen ut. Han blir snart med i motstandsbevegelsen, hjelper jøder til å flykte, blir

arrestert to ganger og klarer å rømme begge ganger, arbeider som feltprest i fransk Afrika, senere i marinen. Her følger noen bilder fra abbè Pierres liv etter 1945.

Jeg har ingenting å gi deg

Rett etter krigen, på anmodning av sine kamerater fra motstandsbevegelsen, lar han seg velge til deputer i det franske deputerkammer. For å bo så nær Palais Bourbon som mulig leier han for en billig penge et stort hus i utkanten av Paris; det har stått tomt under hele krigen og er i elendig forfatning: vannrørene lekker, taket lekker, det elektriske anlegget er ødelagt. Abbè Pierre går løs på oppussingen. Planen er å skape et møtested for kristen ungdom. Og behovet viser seg å være stort, ungdommer strømmer til. I løpet av 1947 er 5.000 ungdommer innom huset, neste år kommer 7.000 ungdommer, nå også fra utlandet. Et restlager av billige tyskerbrakker blir kjøpt inn og satt opp på tomten for å kunne ta imot alle gjestene. Stedet blir døpt "Emmaus, et herberge for mennesker som søker Gud".

Så en dag i 1949 banker en nabo på døren: *"Kom, kom fort! En mann borte i gaten har nettopp prøvd å ta livet sitt, vi klarte å stanse ham, han lever ennå men... Kom!"* Abbè Pierre slipper det han har i hendene, de to haster nedover gaten, og underveis forteller naboen at denne mannen nettopp er kommet ut av fengsel etter å ha sonet mordet på sin far. Da han igjen oppsøker huset hvor han hadde bodd med kone og barn er det en fremmed som åpner døren, og som ingenting vet om hvor hans familie er. Alt håp som hadde holdt ham oppe i fengslet brister. "Ansikt til ansikt med denne mannen som lå i gatestøvet foran man," forteller abbè Pierre, "skjønnte jeg instinktivt... i et glimt og uten å tenke meg om, at dersom jeg tilbød meg å finne ham et sted å bo, penger til å kjøpe mat og klær for, en jobb, venner å være sammen med, ville han ved første anledning prøve å ta sitt liv igjen. Det han trengte var ikke noe å leve av, men noe å leve for, han trengte noe som kunne gi ham hans følelse av *verdighet* tilbake. Så jeg bøyet meg ned til ham og hørte meg selv si: *"Min venn, jeg har ingenting å tilby*

deg, men jeg bor like borte i gaten her og prøver å hjelpe noen ungdommer. Det er så lite jeg får gjort alene. Bli med, så kan vi arbeide sammen".

Slik gikk det til at to - en deputer og en livstidsdømt morder slår seg sammen, snekrer, maler, reparerer. En dag sier abbè Pierre til Georges: *"Finn en til som deg, som vil arbeide med oss, så vi blir et treklover!"* Og Georges finner en til. Ryktene sprer seg; snart er de en liten flokk på fem-seks løsgjengere, fengselsfugler, hjemløse "boms". Tre lover blir vedtatt for den som vil bo i Emmaus-huset: Å være edru. Å være ærlig. Å være arbeidsom. Et par år senere er de blitt 18 stykker.

"Fattigdom er utholdelig så lenge den er ute av syne".

Arbeid på søppeldyngene

Etter hvert er det ikke lenger mulig å lukke øynene for det faktum at lønnen abbè Pierre tjener som deputer ikke strekker til. Alt i huset av løsøre som ikke er absolutt nødvendig, er allerede solgt. Matskapene er tomme. På sen kveldstid begir abbè Pierre seg inn til Paris sentrum med en tiggerskål i hendene og får i løpet av noen timer såpass meget i "kollekt" at karene har mat til tre-fire dager. Slik fortsetter det i flere uker, inn til en av dem får nyss om saken og opprørt utbryter: *"Vi vil ikke spise brød som er kjøpt for penger du har måttet tigge for oss. Jeg vet hvordan vi skal få tak i penger. Vi drar ut på søppeldyngene utenfor byen. Der finnes det ting vi kan reparere og selge og for de pengene kan vi kjøpe mat og bygge-materialer og alt vi trenger"*. Som sagt så gjort! Mannen drar av gårde med en sekk på ryggen. Om kvelden kommer han tilbake med sekken full av klær, vesker, husgeråd og annet som ganske riktig kan repareres og selges. Snart drar flere av karene av gårde, finner et par gamle barnevogner og fyller dem opp med resirkulerbare "varer". Slik tjener de nok til det daglige brød og alt som trengs for å sette huset i skikkelig stand.

En desemberkveld 1951 banker den første familien på døren til Emmaus-huset; mor, far, og to små barn, sultne og forfrosne. Familien var noen dager tidligere blitt kastet ut

fra rommet de hadde leid. "Vi sa: Kom inn! Kom og bo hos oss", forteller abbè Pierre. "Men jeg visste ikke hva vi skulle gjøre, for huset var allerede fullt. Så kom jeg til å tenke på det lille rommet vi hadde innredet til kapell. Vi bar ut alteret og alterskapet og inn i "kapellet" satte vi en madrass til foreldrene og to små senger til barna, en vaskeservant, en liten gassovn. En av Emmaus-karene sier: "Men kan vi gjøre dette? Hvor skal vi holde messe nå?"

"Jeg tror av hele mitt hjerte", svarer abbè Pierre, "og hele mitt liv ernærer seg ved troen på at Jesus Kristus er i nattverden. Men leser du evangeliene vil du også vite at det er ikke

der, i nattverden, at Jesus fryser. I kveld fryser han her på jorden, i kroppen, hendene, føttene til disse to små barna, Han fryser i disse foreldrene som ikke

"Vi trenger ikke å være storartede mennesker før vi begynner å gjøre storartede ting".

visste hvor de skulle gå for å ha et sted å sove". Familien blir boende i Emmaus-huset fram til sommeren. Da finner abbè Pierre en tomt litt utenfor byen. Av restmaterialer etter tyskerbrakkene bygger Emmaus-karene, sammen med ungdommer fra 18 forskjellige land, et hus til familien, og enda et hus som kan romme femten andre familier, alt i løpet av fire måneder.

Ryktene går, flere og flere familier søker hjelp i Emmaus. For nøden er grenseløs. Boliger finnes og blir bygget, men i en prisklasse som ligger lysår over inntekten til en vanlig arbeiderfamilie. I Frankrike som helhet mangler 300.000 familier bolig, i Paris er 10.000 familier husløse. En far kommer til Emmaus og forteller at hans familie i tre år har bodd sammen med to andre småbarnsfamilier i ett rom på tre ganger fem meter; den ene moren er nettopp innlagt på sykehus; hun mistet forstanden. En annen tar abbè Pierre med til et gjørmehull i bakken (etter utgravningen til et hus som aldri ble bygget), med noen planker og fyller til tak. Her bor elleve mennesker. En av de elleve, en ung pike, har nettopp prøvd å ta sitt liv. En tredje tar ham med ut på en slette uten-

for byen og kryper på alle fire innunder en presenning på bakken; der har han bodd med sin kone og deres lille barn i åtte måneder, to små barn er allerede døde og konen gravid. Det var da, sier abbè Pierre, jeg kom til en for meg rystende innsikt: "Så lenge jeg, som skulle være en apostel, en Kristi budbærer, ikke var i stand til å si til denne kvinnen: "Kom, ta barnet ditt og mannen din og bo i mitt rom – jeg tar din plass under presenningen her" – inntil jeg kunne si det, inntil da var jeg en humbug".

Et barn fryser i hjel

Fra 1951 til 1954 øker antallet Emmausarbeidere fra 18 til 180 fordelt på tre grupper i utkantene av Paris. Her har karene sitt hjem, de tjener selv til sin mat, til klær og sine syv francs pr. uke i lommepenger. Sist, men ikke minst, skaper de seg en ny verdighet ved å hjelpe andre. Samtidig er de menn som mesteparten av livet har levd i nød og desperasjon. På veggen i abbè Pierres kontor hang i alle år en treplanke med forskjellige kniver på rekke og rad, en av dem med blodmerker. "Jeg trakk den ut av brystet på en av mine venner som prøvde å ta livet sitt. De andre er kniver noen av karene fra tid til annen trakk mot hverandre. En av knivene ble brukt mot meg". I slike situasjoner, etter at gemyttene er falt til ro (og mange ganger ellers) brukte han å si: "Du vet det, gamle venn, du får ikke kornakset til å vokse fortere ved å dra i bladene. Det trenger tid. Det trenger regn. Det trenger sol. Det trenger kulde. Det trenger snø. Det trenger varme. Og så, når tiden er inne, er kornet modent, og så blir det brød. Det trengs tid. så også [...] med et menneskets vekst".

Halvparten har ansvar for økonomien, dvs. arbeider på søppeldyngene, samler inn, reparerer og selger. Den andre halvparten kjøper inn byggematerialer og bygger hus for husløse. Stort sett lukker myndighetene øynene både for de husløses sak og for Emmauskarenes mer eller mindre lovlige byggeprosjekter. I løpet av disse tre årene bygger de husvære til

141 arbeiderfamilier som bokstavelig talt ikke hadde tak over hodet. "Det var," sier abbè Pierre "et muldvarp-arbeid som kom til å vise seg å ha en sprengkraft ingen av oss hadde kunnet forestille seg".

For hva skjedde vinteren 1954? Et komprimert hendelsesforløp finner sted: Tidlig i januar fremmer han et forslag i deputerkammeret om en kriseplan for sosial boligbygging. Det blir etter en kort debatt nedvotert. Samme natt faller temperaturen i store deler av Frankrike til minus ti; det skal vise seg å være starten på en langvarig og stadig strengere kuldeperiode. Morgenen etter kommer en ung far til ham, hvit i ansiktet, og sier: "*Babyen vår døde i natt*". Den lille familien bodde i et bilvrak. Emmaus-arbeidere var allerede begynt å bygge et lite hus til familien like ved, men var ennå ikke kommet lenger enn til grunnmur og reisverk. Den påfølgende natten skriver abbè Pierre et brev til statsråden for boligbygging og ber ham komme til barnets begravelse to dager senere. "*Det ville bety meget for de unge foreldre*". Og han kommer. Bak den lille kisten går foreldrene, et tyvetall Emmaus-arbeidere og mellom dem statsråden, barhodet i kulden, den en og en halv kilometer lange veien til kirken. "Det var" skriver abbè Pierre senere, "en skammens begravelse, en hel nasjons skam". Etter begravelsen ber statsråden om å bli vist rundt på de forskjellige Emmaus-byggeplassene. Kort tid etter blir det nedvoterte forslaget vedtatt til en kriseplan.

Kulden tiltar. Hver kveld på vei hjem fra arbeidet på søppeldyngene og byggeplassene kan Emmauskarene se kvinner, menn, gamle og små barn traske omkring på gatene, kripe sammen over varmeventiler osv., i forsøk på å holde varmen. I fortvilelse setter de i gang en "nattservice", fyller hver kveld opp en lastebil med mat, drikke, tepper og deler ut til kl. to og tre om morgenen.

I grålysningen mandag 1. Februar blir en kvinne funnet frosset i hjel på et fortau; i hennes ene hånd finner man huseierens

ordre om utkastelse. Abbè Pierres reaksjon er spontan; han drar umiddelbart opp til Radio

Luxembourg og får, mot alt gjeldende reglement, tilgang til å formidle en appell på en direkte sending: "Mine venner, en kvinne er i natt frosset i hjel på et fortau i Paris...". Appellen er kort og saklig. Stemmen som framfører den er en herolds stemme, en tentorstemme som i fortvilelse og hellig vrede maner et helt folk til å våkne. Appellen løser et skred over hele landet av skam, empati og intelligent handling: Penger, smykker og andre verdier strømmer inn; i alt 300.000 bidrag verdt 500 millioner kroner. Telt, klær, mat, og tepper blir levert inn på et av Paris meste fasjonable hotell som har stilt seg til disposisjon som innsamlingsentral. 20.000 mennesker står i kø utenfor hotellet den første uken for å avlevere sin gave. For å nevne noe. Og i løpet av de neste månedene øker antallet Emmaus-arbeidere til over 5000.

Det fører for langt i denne sammenhengen å gjøre rede for alt som siden hendte. Her skal vi bare kort ta med abbè Pierres refleksjon i ettertid over det som skjedde: "Vi sa ikke noe som ikke de fleste mennesker i Frankrike allerede visste. Men stemmen som sa det kom nedenfra, fra Emmausarbeiderne, de utstøtte og foraktede i samfunnet, fra fattige folk som selv hadde erfart den ytterste nød, fysisk og/eller psykisk, men som hadde reist seg og satt alt inn på å bistå mennesker som hadde det verre enn dem selv... Uten det daglige arbeidet i de fem årene som var gått, uten de tette og sterke bånd som i disse årene ble knyttet ville ingenting av det som skjedde vinteren 1954 ha funnet sted".

Likevel: Et enormt fokus ble i denne tiden rettet mot abbè Pierre som prest, som kristen, som medmenneske. Han svarer på dette kort og konsist: "Beundring i seg selv er steril... Det er min absolutte overbevisning at det ikke er jeg som har forårsaket alt det som nå har skjedd.

"Man kan ha et godt hjerte og likevel være fullstendig blind".

Det er som med lysene på alteret: Hvis ett av dem er tent, og fanger alles oppmerksomhet fordi det er tent, betyr ikke det at dette lyset er mer verdt enn de andre lysene som ennå ikke er tent. Neste dag er det kanskje et annet lys som blir tent [...] Det er slik Gud arbeider”.

De husløses problem i Frankrike er, som vi vet, ennå ikke løst. En lov er trappene som skal lovfeste den enkelts rett til bolig. I årene som fulgte

“Hjelp først den som lider mest”.

fortsatte abbè Pierre sin utrettelige kamp for menneskers rett til et verdig liv, han formidlet Emmaus budskap i foredrag og på konferanser, og besøkte og tok del i det daglige praktiske arbeidet i et flertall av de Emmauskommunitene og – prosjektene som etter hvert vokste opp i Europa, Syd-Amerika, Afrika og Asia. (i alt 329). Mange av dem arbeider i dag med husbygging og resirkulering, mens andre er virksomme bl. a. innen jordbruk, helse, miljø, alfabetisering og yrkesutdannelse.

Abbè Pierre forble hele sitt liv trofast mot Kirken, til tross for den til dels sterke kritikk

“Kampen for eget brød kan være materialisme. Kampen for brød til min neste er spiritualitet”.

han i mange sammenhenger rettet mot den: Han avskydde dens hierarki og dogmatikk, han var mot prestenes sølibat, og for kvinnelige prester (*“Hvor i evangeliene kan vi lese at kvinner skal holdes utenfor prestegjerningen”*). Mot slutten av sitt liv uttrykte han en positiv holdning til homofilt foreldreskap. Når det gjaldt spørsmålet om prevensjon i forhold til Hiv/aids var han i prinsipp av samme mening som kirken: Det beste middel er trofasthet overfor en partner og/eller å avstå fra seksuelt samvær. Men som den realist han var mente han at “man kan ikke forvente at ethvert menneske i enhver livssituasjon kan klare dette: da må man, for å hindre smitte av Hiv/aids anbefale bruk av prevensjonsmidler”. Han drømte om en

kirke der høy og lav mobiliserte mer for å kjempe mot urett, en “katolisisme fri for alle kompromisser basert på penger eller ære”.

Den daglige samtalen med Kristus

Klosterårene hos capuccinerne var etter abbè Pierres eget utsagn “forferdelige, verre enn jeg kan beskrive”. Lang tid senere ser han imidlertid tilbake på disse årene og sier: *“Jeg er overbevist om at hvis jeg ikke hadde opplevd de syv årenes liv i “ørkenen”, i vedvarende forsakelse, men samtidig i en likeledes vedvarende erfaring av Kristi kjærlighet, ville jeg aldri klart det livet jeg har levd uten å knekke [...] At jeg er kommet gjennom så mange farer og så meget utmattelse [...] uten å tørke ut spirituelt, at jeg til tross for så mange synder og feiltrinn ikke har mistet fotfestet, [...] årsaken er å finne i den vanen med å be som langsomt utviklet seg i løpet av årene i klosteret [...] Bønnen danner et nettverk av kraftlinjer til Gud, enkle men mektige bånd [...]”*.

Nettopp abbè Pierres tro var da også kjernen i kardinal Barbarins tale ved hans bære i Notre Dame: *“Hvor tok han sin energi fra, denne presten som hadde så svak helse allerede fra barndommen av? Bønnen, den daglige samtale med Kristus, var hemmeligheten i den fryktesløse dynamikk som preget hans liv [...] Man kan ikke engasjere seg i tjeneste for de fattige og kjempe [...] på barriadene mot all slags nød og urettferdighet med en slik entusiasme inntil sitt 94 år [...] uten å hente krefter annensteds fra enn fra seg selv”*.

Abbè Pierre ønsket å bli gravlagt i den lille landsbyen Esteville ca 13mil nordvest for Paris. Her lå i mange år et hvilehjem for eldre Emmausarbeidere, og her flere av dem gravlagt, også Georges, hans aller første Emmaus-“compagnon”. Nå ligger de side ved side. På den felles stenstøtten står hver enkelts navn og tre datoer; fødselsdagen, dødsdagen og dato for den dagen de kom til Emmaus. ■

Store tanker om lite ord

Forfatteren inviterer til å klatre på jakobsstigen. Ned på bakken begynner vi med ordet "er". Derfra klatrer vi oss oppover mot det absolutte Væren: Gud. Men i vår klatring, er det kanskje Gud som drar oss?

DA HADDE JAKOB EN DRØM. HAN SÅ EN STIGE SOM VAR REIST PÅ JORDEN OG NÅDDE TIL HIMMELEN. OG SE, GUDS ENGLER STEG OPP OG NED PÅ DEN. DA STOD HERREN FORAN HAM OG SA: "JEG ER HERREN, DIN FAR ABRAHAM'S GUD OG ISAKS GUD" (1 MOS 28:12-15).

"Store tanker om lite ord". Store tanker? De er ikke store fordi de er mine, men fordi vi sammen skal klatre en jakobsstige fra intetheten til fyllden, helt til himmels. Trinnene på denne stigen er verbet "å være".

Ordet "er" er et av de minste i språket vårt, nesten like lite som infinitivmerket "å". Både "er" og "å" synes å være uten innhold, helt tomme. Setningene "du er snill" og "du er slem" betyr ikke det samme, men forskjellen i mening skyldes ikke det lille ordet "er". Derfor har vi ingen problemer med å forstå en utlending som på sitt ubehjelpelige norsk sier "du snill" eller "du slem". Vi ser at "er" bare er litt språklig fyllstoff, et bindeledd mellom et subjekt ("du") og et predikativ ("snill"). I språkvitenskapen kalles dette bindeleddet *kopula*, og det er like innholdstomt som ordet "å" i uttrykkene "å elske" og "å hate". Infinitivmerket har bare den pedantiske funksjon å fortelle oss at verbet er i infinitiv. Mange språk klarer seg bra uten dette overflødige hjelpemidlet.

Det er med dette tomme ordet "er" at jakobsstigen begynner – i meningsløsheten, i den totale intethet.

AV HELGE ERIK SOLBERG

Helge Erik Solberg er pensjonert lege med en mangeårig interesse for teologi, filosofi og språk.

På neste trinn i stigen finner vi at "er" har en funksjon når vi argumenterer, hva enten våre slutninger er gode eller dårlige. Her er et brukbart resonnement (i det minste når det gjelder logisk struktur, resten kan kanskje diskuteres): "Alle katolikker er kristne; du er katolikk; altså er du kristen". Men det følgende argumentet er ikke så bra: "Alle katolikker er kristne; du er kristen; altså er du katolikk". Hva med protestanter og ortodokse? kan vi med rette spørre. Hvis vi lurar på hvorfor det ene resonnementet er gyldig og det andre ikke, kan vi spørre Aristoteles. Han formulerte reglene for over to tusen år siden. Eller vi kan tenke selv. Det er faktisk ikke så vanskelig.

Klatrer vi enda et trinn, ser vi at ordet "er" benyttes når vi skal definere noe. Å definere er ofte å adskille, altså å avgrense noe fra en større helhet. Hva "er" for eksempel et

«Store tanker om lite ord». Store tanker? De er ikke store fordi de er mine, men fordi vi sammen skal klatre en jakobsstige fra intetheten til fyllden, helt til himmels. Trinnene på denne stigen er verbet «å være».

Det er med dette tomme ordet «er» at jakobsstigen begynner _ i meningsløsheten, i den totale intethet.

menneske? Vi spør igjen Aristoteles og får vite at "mennesket er et rasjonelt dyr". Denne definisjonen separerer altså mennesket fra andre dyr, fra dem som ikke har fornuft. Det er imidlertid ikke alltid lett å lage gode definisjoner. Nylig så vi det da Språkrådet sa at en nordmann er en person "av etnisk norsk opprinnelse". Her ble alt for mange mennesker holdt utenfor. Direktøren i Språkrådet, Sylfest Lomheim, måtte beklage og lage en bedre definisjon, en som ikke utelukket så mange.

Jeg har ofte lurt på om folk som har et helt annet språk enn vårt, et språk uten kopulaverbet "er", tenker på samme måte som oss, om deres logikk er lik vår. Riktignok har ikke "er" noe innhold, men kunne vi greie oss uten det? Ville vi i så fall tenke på samme måten? Jeg har ikke noe svar, men spørsmålet om forholdet mellom språk og tanke er fascinerende.

Så tar vi et trinn til oppover, og da oppdager vi noe viktig: Ordet "er" er ikke så tomt som vi trodde til å begynne med, for "er" brukes også i en absolutt forstand. Når vi sier at denne stenen "er", uttrykker vi noe svært

grunnleggende: Stenen eksisterer. I motsetning til enhjørningen; den "er ikke". Denne absolutte bruken av "er" uttrykker mye mer enn om vi sier at denne gjenstanden er en sten, eller kanskje en potet. Hvis noe ikke "er", kan det heller ikke være en sten eller en potet. Vi

kan altså skille mellom "væren" (det at noe "er") og "vesen" (hva det er, for eksempel en sten). På et enda mer overfladisk plan kan vi også si at stenen er tung eller lett.

Det er interessant å legge merke til at "væren" og "vesen" har samme språklige opphav. Begge er substantiver avledet fra historiske former av verbet "å være". Sier vi

"væren" og "væremåte", blir dette enda tydeligere for oss.

La oss ta et sidesprang til latin, tankens og kulturens esperanto i Vest-Europa frem til lenge etter renessansen og Den katolske kirkes universalspråk helt til vår tid. Det meste av tidligere filosofi ble tenkt på latin, riktignok med røtter i antikkens gresk. De to begrepene vi har diskutert – "væren" og "væremåte" – heter på latin *ens* og *essentia*. Det første ordet er presens partisipp av *esse* ("å være") og uttrykker eksistensen, akkurat som "væren". Opprinnelsen til *essentia* er også *esse*. Disse to begrepene var grunnleggende i middelalderens filosofi, og vi finner ordene igjen i tittelen på Thomas Aquinas' ungdomsverk *De ente et essentia* ("Om væren og væremåte"). Her viser Thomas seg som en sann disippel av Aristoteles – vi vender stadig tilbake til denne filosofen fra antikken, som definerte metafysikk som "studiet av væren som væren". Metafysikk er å grave helt til bunns i det "å være".

På dette trinnet i stigen vår, har vi sett spennvidden i det lille ordet "er", fra det tomme kopula til noe helt fundamentalt, til eksistensen. Finner vi dets make i språket vårt? Den eksistensielle bruken av ordet "er" er den opprinnelige, sier språkhistorikerne. Det latinske "esse" kommer fra en indoeuropeisk rot som kan bety "finnes, forekomme". Først senere begynte man å bruke "er" som kopula.

Vi fortsetter å klatre, og nå kommer vi til mennesket. Det har alltid følt at det har en særstilling i universet i kraft av tanken og refleksjonen. "Et rasjonelt dyr", har vi hørt Aristoteles kalle oss. Descartes hadde som filosofisk metode å tvile på alt inntil han kom frem til den ene grunnleggende innsikt, nemlig at han ikke kan tvile på sin egen eksistens fordi han tenker: *Cogito ergo sum*. Nøkkelordet er altså også her "er" (*sum*). Alle filosofer er nok langt fra enige med Descartes, de godtar verken hans metodiske tvil eller hans *cogito*. Men mange av dem holder spørsmålet om "væren", om eksistensen, som fundamentalt.

Her tar vi enda et lite sidesprang. Mange moderne filosofer har latt seg inspirere av

Ordet «er» er ikke så tomt som vi trodde til å begynne med, for «er» brukes også i en absolutt forstand. Når vi sier at denne stenen «er», uttrykker vi noe svært grunnleggende: Stenen eksisterer.

Søren Kierkegaard, som har et ikke-metafysisk syn på eksistensen. Det er ikke den nøytrale "væren", men den genuint menneskelige eksistens, som opptar disse *eksistensialistene*. Mennesket har egentlig eksistens bare gjennom livets utfordringer og valg. I øyeblikkets nærvær mellom fortid og fremtid er mennesket spent ut mellom skyld og angst.

I vår klatring har vi altså nådd opp til mennesket, og da er vi ikke langt fra Gud, for som salmisten skriver (Sal 8:6): *"Du gjorde ham [mennesket] lite ringere enn Gud og kronet ham med ære og herlighet"*. Vi tar et trinn til og begynner å ane hva Gud "er", eller kanskje riktigere: hva han "ikke er". Det er nemlig ikke mulig å beskrive Gud, for "Sannelig, du er en Gud som skjuler seg" (Jes 45:15). Men negative utsagn kan faktisk være meningsbærende. Når vi for eksempel lærer at Gud er uendelig (ikke-endelig) og immateriell (ikke-legemlig), vet vi noe om ham. Vi stopper imidlertid ikke her, for vår viten kan nå dypere. I Bibelen finner vi mange utsagn om Gud av typen subjekt-kopula-predikativ: "Gud er trofast" (1 Kor 1:9), "Gud er mektig" (2 Kor 9:8), "Gud er kjærlighet" (1 Joh 4:8), Gud er vår "Fader" (Matt 6,9). Her har vi ikke bare negative utsagn. Disse beskrivelsene av Gud er positive. Vi må imidlertid ikke la oss lure. Gud er ikke "trofast" eller "mektig" eller "kjærlighet" eller "Fader" slik vi forstår disse ordene i menneskelig forstand. Om Gud bruker vi begrepene på *analog* måte. Hans "kjærlighet" er ikke totalt ulik vår, men den er heller ikke identisk med vår menneskelige kjærlighet. Selv om Gud overstiger vår fatteevne, kan vi imidlertid gripe noe av hans vesen ved å ekstrapolere fra det vi kjenner i vår menneskelige virkelighet. Fordi vi vet hva en far er, har vi en slags intuitiv forståelse av Gud som "Fader". Gud "er" alt det gode vi kan si om mennesker og vår verden, men i grenseoverskridende forstand.

Så – endelig! – har vi nådd det høyeste trinnet og møter Gud selv – som Jakob i drømmen. Der ser vi at han "Er", med stor forbokstav. Han er all værens fundament, uten ham ville intet være. "Da sa Gud til Moses: *"Jeg er den jeg er. Slik skal du svare israelittene:*

'Jeg Er' har sendt meg til dere'" (2 Mos 3:14). "Jeg Er" heter *Jahve* på hebraisk, det er Guds navn. Det var dette skriftstedet som var grunnlaget for høymiddelalderens radikale omtolking av Aristoteles' værensmetafysikk. Aristoteles studerte væren som sådan, men med Thomas Aquinas og hans samtidige ble metafysikken til filosofi og teologi om Gud som all værens grunn. Vi og vårt univers "er" fordi Gud er den som "Er" og fordi han er skaper og opprettholder. Og høyere kommer vi ikke på stigen.

Om vi kommer så høyt, da. Det kan synes som om stigen ender i noe som er uoppnåelig for oss i dette livet, i Guds domene hvor han skjuler seg, som vi så at Jesaia skrev. Men leste vi ikke at "Guds engler steg opp og ned" på jakobsstigen? – ikke bare opp. Inkarnasjonen kommer oss til hjelp. I Johannesevangeliet leser vi: "Og Ordet ble menneske og tok bolig iblant oss, og vi så hans herlighet, den herlighet som den enbårne Sønn har fra sin Far" (1:14) og *"Ingen har noen gang sett Gud, men den enbårne, som er Gud, og som er i Faderens favn, han har vist oss hvem han er"* (1:18). Det er verd å merke seg at også Jesus identifiserer seg selv som den som "Er" (Joh 8:24,28,58-59) – en blasfemisk tanke for samtidens jøder: *"Jesus svarte: "Sann dette mitt ord: Jeg Er, for Abraham var"*. Da tok de (jødene) opp sten for å kaste på ham" (Joh 8:58-59; Gunnes' oversettelse). Jesus Kristus steg altså ned for å vise oss stigenes øverste trinn, hvor vi kan lovprise Jahve, "han som er og som var og som kommer" (Åp 1:8). ■

I vår klatring har vi altså nådd opp til mennesket, og da er vi ikke langt fra Gud, for som salmisten skriver (Sal 8:6): «Du gjorde ham [mennesket] lite ringere enn Gud og kronet ham med ære og herlighet».

Om vi kommer så høyt, da. Det kan synes som om stigen ender i noe som er uoppnåelig for oss i dette livet, i Guds domene hvor han skjuler seg, som vi så at Jesaia skrev. Men leste vi ikke at «Guds engler steg opp og ned» på jakobsstigen? – ikke bare opp.

På vei mot Jerusalem

Astrid Johannessen har 13 års kunstutdannelse bak seg. Hun lager filmer, fotograferer, maler og er skuespiller i egne filmer. Astrid Johannessen gjør alt på egen hånd i sine filmproduksjoner; hun spiller utvalgte karakterer basert på gamle myter, historie og faktiske personer. Musikk er en hovedfaktor. Hun reiser til de stedene originalmusikken kommer fra, Russland, Romania, Italia og Frankrike og tar opp filmene der. Musikken er enten klassisk eller folketoner, den kommuniserer en erfaringsverden hentet fra følelsene. Vi blir hensatt til fortiden gjennom drakter, gester og visuelle elementer.

Astrid Johannessen er meget opptatt av symbolikk. Det er en av grunnene til at hun konverterte til Den katolske kirke for noen år siden. *Jeg har alltid vært kristen. Spesielt i mine barndomsår spilte troen en stor rolle. Jeg lekte for eksempel ofte på kirkegårder hvor jeg var opptatt av å be for hver sjel. Det høres kanskje litt merkelig ut...* legger hun til. *Troen har alltid spilt en stor rolle i mitt liv.*

Kirkens allegori og symbolikk har funnet gjenklang i min kunst og er fortsatt mine store inspirasjonskilder. Det at vi hele tiden forholder oss til nuet, samtidig som vi retter vår oppmerksomhet mot det som skjedde, som Evangelien beretter om, er fascinerende.

I 1997 var hun ett år i Moskva på den anerkjente skolen the Russian Institute of Cinematography. Dette året preget henne meget. *Her møter man de ekstreme sider i livet. På den ene siden den sterke sekulariseringen og på den andre siden Den russisk-ortodokse kirken med sin urokkelige forankring og inderlighet blant sine troende. Russland er kontrastenes land: lys og mørke, kulde og varme. Den ekstreme kulden lærte jeg å kjenne i en samtale med en politimann som helt iskaldt fortalte meg at man pleier å frakte fattige enkefruer ut i skogen i håp om at de skal dø der.*

I Moskva fattet hun, etter å ha opplevd en mystisk erfaring, beslutningen om å dra til

Jerusalem. *Det er en by som står får håp. Den er hellig selv om det selvfølgelig er mennesker som har bygd den. Jerusalem gir på en eller måte gjenklang i min sjel. Ved å lese om byens historie skapes kunsten i syntese med egne opplevelser.*

Kan du si litt mer om hvordan din kunst blir til?

I videoarbeidene tar jeg utgangspunkt i musikk eller en historie. Det oppstår et indre inntrykk av en skikkelse, et sted og et tidsrom. Bildene som oppstår er en sammensmelting av den historiske skikkelsen og mine egne erindringer.

Jeg reiser til stedet som var utgangspunkt for historien hvor jeg rekonstruerer forestillingene og spiller inn scenene på stedet (f.eks. St. Therese fra Lisieux, Rosa Pocelle, Syditalia).

Astrid Johannessen forteller at denne formingsprosessen er meget tidkrevende. Hun bruker f.eks. et halvt år på en kortfilm. *Kunst har med form å gjøre. Rytme, harmoni og likevekt er viktig for meg. Vi har harmoni og form i oss. Det gjenspeiler kunsten. Det er vel derfor den taler ofte så sterkt til oss.*

Når man former kunsten gjelder det å foreta visse dramaturgiske grep. Man kan sammenligne det med lyssettingen i et teaterstykke. Med lyssettingen velger man konsentrasjonspunktet. Der og da gjelder kun det. Med

Intervju

Stillbilde fra "Reflexions" 2005

Taskkent 2006

lyssettingen dramatiserer man hele teaterstykket. Slik er det også i billedkunsten.

Kunsten kommuniserer emosjonelle tilstander. Den handler om følelser. Det er kanskje derfor den er tidløs. I det hele tatt prøver jeg i mine fotografier å gjenspeile tidløsheten. Å fatte det tidløse øyeblikk er utfordringen som jeg stiller meg.

Hva er det du prøver å vise i din aktuelle utstilling "Where the Railroad Leaves the Sea"?

Jeg viser et utvalg fotografi, lyd- og videoarbeider fra de siste årene, satt i en bestemt sammenheng. Utstillingen handler mye om reise i geografisk, historisk og religiøs forstand, til steder der fortiden er visuelt tilstede og holdes levende gjennom religion og tradisjon. Fotografiene er portretter, interiører og bylandskap. I sistnevnte fremstiller jeg steder som ligger i skjæringspunktet mellom fortid og fremtid (Israel, Russland, Usbekistan) og mellom natur og kultur. Steder som ikke lenger har en klar

funksjon, eller hvor kulturen har brutt sammen på grunn av et ideologisk skifte. Jeg viser også bl. a. to nye videoarbeider fra mine opphold i Israel, Usbekistan og Frankrike; *The Barefooted Child*, og *Reflexions*. Førstnevnte handler om tiden før den russiske revolusjonen og dagens post-Sovjet. Parallelt foregår handlingen på det indre bevissthetsplanet til hovedpersonen. Den andre videoen, *Reflexions*, er basert på helgenen St. Thereses selvbiografi "Historien om en sjel".

Astrid Johannessen har f.eks. fulgt emigranter fra Moskva og deres reise mot Jerusalem. Stemmer, tog og musikk henspeler historien på ulike plan; emigrantenes reise i nåtid, men også en referanse til togene som førte jødene til Auschwitz.

Hovedaspektet ved utstillingen er å vekke en lengsel etter håpets by Jerusalem, – en lengsel som også må realiseres i det daglige liv. ■

HH

Kirken i historien og historien i Kirken

I St. Olav 11/12-2006 stod en artikkel som sammenfattet noen tanker den tyske filosofen har om kirkelig fremskritt: Under hvilke betingelser kan man snakke om et kirkelig fremskritt? Her er et leserinnlegg til artikkelen.

ST. OLAV TIDSSKRIFT HAR UTTRYKT ØNSKE OM KOMMENTARER TIL ARTIKKELEN "HVA ER ET KIRKELIG FREMSKRITT?" SOM STO I NR. 11/12 2006. ARTIKKELEN REFERER DEN TYSKE, KATOLSKE FILOSOFEN ROBERT SPAEMANN'S TANKER OM DETTE.

AV HENRIK VON ACHEN

Henrik von Achen er professor i kunsthistorie ved Universitetet i Bergen. Han er også en av Norges to permanente diakoner.

Spaemann fastholder at alle katolikker er forpliktet til å bevare den apostoliske overleveringen som en hellig skatt og gi den videre i sin rene form. Kirken skal nettopp ikke tilpasse seg denne verden og dens målestokker, dens eneste målestokk er Kristus, Den Hellige, og dermed er det også helgenene som gir Kirken hans ansikt. I den forbindelse er et ekte kirkelig fremskritt et skritt tilbake i den forstand at det ikke bryter med tradisjonen, men er en organisk videreutvikling av den.

Et oppgjør med progressivismen

Denne i og for seg uangripelige posisjonen er del av et oppgjør med "progressivismen" knyttet til situasjonen etter Det andre Vatikankonsilet. Kanskje er det grunnen til at man ikke føler seg helt bekvem ved hans formuleringer – eller rettere den holdning som synes å ligge bak. I det følgende skal jeg i all enkelthet reflektere over en risiko ved Spaemanns posisjon, nemlig et syn på historien som synes å oppfatte den som et problem

fremfor som det sted der Kristus er virksom og fenomenet Kirke blir til. Et slikt historiesyn, om det nå er et slikt syn Spaemann forfekter, er ikke katolsk, men vi kjenner det fra protestantiske posisjoner. For så vidt kan man for øvrig si at idet Spaemann fremhever helgenene som Kirkens eneste målestokk, ja, så er ekte fremskritt aldri kun en vei tilbake, men i aller høyeste grad også en vei nå og inn i fremtiden. En helgen tar opp sin tids problematikk og gir den et levd svar som peker mot Gud. Dette svaret er radikalt, *ex radice*, dvs. nettopp rotfestet i Kirkens tro, men gir den samtidig en formulering som er tilpasset tiden, ja, som også peker fremover.

Nå må det sies at det ikke er helt lett å yte Spaemann rettferdighet. Ingressen i St. Olav opplyser at formuleringene kom i forbindelse med den liturgiske fornyelse, og uten å ha hele hans tekst på tysk kan man fort feiltolke ham. Her gjelder det altså bare en refleksjon omkring Kirken i historien og historien i Kirken som to sider av samme sak.

Debatt

Kirken er hellig og syndig

Fordi Kirken er både hellig og syndig må den alltid være beredt til omvendelse. Ikke bare til å omvende folk, men til også selv å vende om. Den må alltid la seg fornye i sitt engasjement for evangeliet, igjen besinne seg på sitt oppdrag, og be sin Herre og Mester om Den hellige Ånd som alene kan gjøre den i stand til ikke bare å forkynne evangeliet, men å være der for verden. I denne verden og i et historisk perspektiv er Kirken *semper reformanda*, dvs. alltid i en situasjon der den bør omvende seg. Men den er også alltid i situasjonen fra pinsemorgen: Uredd må den forkynne Evangeliet for en ny tid og for nye folkeslag, på nye språk, dvs. språk som menneskene kan forstå.

Kirken må finne balansen mellom gammelt og nytt, mellom å søke tilbake og å bryte opp; balansen mellom et statisk og et dynamisk element. Det er Kirkens vesen å ihukomme, men i bibelsk forstand er denne erindringen aktiv, nærværende, gir det som minnes en nåtid. I dette rommes begge dimensjoner. Et tre søker ikke *tilbake* til sine røtter, men har dem og vokser videre organisk knyttet til dem. Nettopp i veksten realiserer de sitt potensial, ja, det er *her* de dypest sett er. Denne balansen ligger dypt i Kirkens vesen og anerkjenner historiens avgjørende og positive rolle, fordi det er her, og bare her, at mysteriene feires og hellighet oppleves. Kirkens lærerembete eksisterer nettopp i balansepunktet, ja, har denne balansen som sin egentligste oppgave. Uten at Kirken til enhver tid selv har kunnet si seg fri for ekstremene, vil et blikk på mange kristne kirkesamfunn i dag føre til erkjennelse av tragedien i tapet av denne balansen – og dermed til forståelse av dens betydning. Man kan tenke på en ortodoksi som skeptisk trekker seg unna historien for at den ikke skal korrumpere Åpenbaringen, eller protestantiske kirkesamfunn som trossmessig forvitrer under historiens trykk.

For øvrig er jo gjennomføringen av Det andre Vatikankonsilets liturgikonstitusjon et anskuelig eksempel på problemet: Den praksis som vi især på 70-tallet opplevde, og for hvilken det ofte ikke finnes noe mer presist ord enn "billedstorm", lå slett ikke som noen

nødvendighet i konsilsteksten selv. Teksten sammenfattet Den liturgiske bevegelsens intensjoner og ga den et kirkelig votum, men fremsto også som en problematisk blanding av from fornyelsesiver, estetisk arroganse og nettopp total mangel for respekt for fromhetens historie. Utrenskningene og de nye nakne interiører var nettopp ingen organisk utvikling, men fører tankene hen til 1600-årenes malerier av hollandske kirkeinteriører. Det betyr imidlertid ikke at all tilbakeføring er uheldig. Reformen av påskeliturgen under Pius XII var definitivt en god ting, og det nye missalet fra 1969 formidler i aller høyeste grad Kirkens rike liturgi.

Omvendelse til Kristus

Den Ånd som fornyer Kirken, fører den ikke nødvendigvis *tilbake* til en tidligere periode i betydningen en tidligere eksistensform eller et bestemt historisk uttrykk. Og skal man først tilbake, til når da? Uten å redusere Urkirkens og kirkefedrenes normative betydning – av blivende og umistelig verdi – er fornyelse av Kirken ikke først og fremst en tilbakeføring. Den teologiske forskningen lanserte ganske visst slagordet "*ad fontes*", og med rette, men Kirken som en levende, pastoral forkynnelse av Evangeliet i ord og handling, må bestandig gå "*ad fontem*", til kilden, dvs. til Kristus. Å omvende seg er ikke nødvendigvis å gå tilbake i historisk forstand, men å innse et manglende samsvar mellom kall og virkelighet. Dette tidløse kallet har alltid en historisk skikkelse.

Den Hellige Kirke forkynner ikke bare Kristus, men *er* på sett og vis Kristus i kraft av

Fordi Kirken er både hellig og syndig må den alltid være beredt til omvendelse. Ikke bare til å omvende folk, men til også selv vende om. Den må alltid la seg fornye i sitt engasjement for evangeliet, igjen besinne seg på sitt oppdrag, og be sin Herre og Mester om Den hellige Ånd som alene kan gjøre den i stand til ikke bare å forkynne evangeliet, men å være det for verden.

Den Hellige Kirke forkynner ikke bare Kristus, men er på sett og vis Kristus i kraft av det sakramentale nærvær som Han etterlot seg inntil han kommer igjen.

Kirken må finne balansen mellom gammelt og nytt, mellom å søke tilbake og å bryte opp; balansen mellom et statisk og et dynamisk element. Det er Kirkens vesen å ihukomme, men i bibelsk forstand er denne erindringen aktiv, nærværende, gir det som minnes en nåtid. I dette rommes begge dimensjoner. Et tre søker ikke tilbake til sine røtter, men har dem og vokser videre organisk knyttet til dem. Nettopp i veksten realiserer de sitt potensial, ja, det er her de dypest sett er

Å forkynde dette er Den Hellige Kirkes oppdrag i dag, for dagens og morgendagens mennesker, på en måte som de kan forstå i lyset av deres livserfaringer og som gir deres lengsler svar. I så måte er Kirkens historie dypest sett ikke en prosess som langsomt tildekker Kristus, men tvert imot en som gjør Ham stadig tydeligere.

det sakramentale nærvær som Han etterlot seg inntil han kommer igjen. Dette nærvær finnes i forkynnelsen av Guds ord, i fellesskapet av troende, i liturgien og i kjærlighetens gjerninger som bærer vitnesbyrd om Guds kjærlighet og miskunn. Kristus midt iblant oss, Hans nærvær og handlinger, er Kirkens midte, sentrum og hjerte; dens "fons". En besinnelse på dette, å vende tilbake til Ham, er ikke en historisk øvelse, men å bestrebe seg på i dag å leve i samsvar med sitt opprinnelige oppdrag.

Det er ikke tilfeldig at kirkehistorie utgjør en av de teologiske disiplinene. Historien er full av eksempler på Kirkens menneskelighet, svakhet og synd; fylt med eksempler på hovmodighet, uforstand, havepsyke og hjerteløshet. Det lar seg ikke nekte. Ikke desto mindre er Guds folks historie samlet sett et vitnesbyrd om Kristi nærvær. Selv med sine mørke kapitler er Kirkens historie i seg selv et *locus theologicus*, et sted der noe sentralt sies om Gud og mennesker og forholdet mellom dem. All historie er frelseshistorie.

Et negativt historiesyn

Når behovet for fornyelse og autentisitet menes å måtte bety tilbakeføring, løper man en dobbelt risiko: Dels kan man sitte igjen med et

negativt syn på historien, og dels med en statisk forståelse av den kirkelige Tradisjon.

Dersom historien oppfattes som et "belegg" som langsomt dekker til det gode, sanne og opprinnelige, slik at Kirken med jevne mellomrom må rydde, rense ut og fjerne det, ja så er jo historien i seg selv noe negativt, et problem. I stedet for å være det stedet – og det eneste stedet – der Gud handler og meddeler seg til hvert nytt slektledd, blir Kirken offer for sin egen historie som bevirker en langsom tildekning av Guds nærvær. Slik blir det gamle sannere enn det nye, det fortidige bedre enn det nåtidige, mer ekte og adekvat, og forskjellen mellom den gang og nå er nettopp: historien, forløpet av tid, menneskenes synd også i Kirken. Nå er historiens gang slett ingen uavbrutt suksesshistorie for Kirkens evne til å forkynde evangeliet, visse perioder og situasjoner er meget smertefulle, men samlet sett beveger Kirken seg fremover, mot Kristus. En første betenkelighet er altså risikoen for et negativt historiesyn.

En kvalitativ utvikling

Den andre betenkelighet begrunner hvorfor en slik forståelse av historien ikke kan være Kirkens syn. Kirken er forpliktet på Åpenbaringen, og det er helt riktig at enhver praksis må være organisk knyttet til Åpenbaringen. Men Kirkens tro er som et frø, det legges i jorden og vokser opp – blir et mektig tre der himmelens fugler bygger rede. Dette vekstprinsippet fører imidlertid ikke bare til at selv det minste blad på den ytterste gren er og må være organisk forbundet med frøet i et felles rotsystem, men også til at Åpenbaringen selv er en sannhet som utfoldes over tid uten derved i sitt vesen å endres. Innebyrden av den forstås først i historiens forløp, og den må bestandig utvikles og formuleres for en hver ny tid. Nødvendigheten av den organiske forbindelse til roten endrer ikke det faktum at det foregår en utvikling i Kirkens forståelse av hvem Gud er, hvem vi er og hva Han vil med oss. Denne

forståelsen er bygget på en så å si akkumulert Gudserfaring gjennom omtrent 3000 år. Den er altså et produkt av historien om og med Gud. Det er ikke bare tale om en kvantitativ utvikling, men en *kvalitativ* utvikling. På et vis sees en tilsvarende utvikling av Israels forståelse av Gud i Det gamle Testamentet. I den forstand kan vi si at Kirken i dag vet mer om Gud og om seg selv enn apostlene gjorde.

Kirkens Tradisjon er altså dynamisk – det ligger allerede i ordet. Den har røttene trygt plassert i Åpenbaringen, men den ser seg ikke hele tiden engstelig tilbake. Den vet hva den er og hvor fra den kommer. For nettopp derfor har jo Kirken et lærerembete – uten en dynamisk Tradisjon var det knapt nødvendig. Det er jo heller ikke slik at vi strever med å holde oss Kristus for øye, siden vi fjerner oss lengre og lengre bort i tid. Nei, det er motsatt: Kirken, Tradisjonen, verden, vi, alt som er, beveger seg ikke bort fra Kristus i tid, men *mot* Ham. Han forsvinner ikke i disen bak oss, men stiger som solen opp over horisonten foran oss. Ikke for ingenting slutter Skriften med å kalle med lengsel på Hans komme. Og Kirken er på vei mot Ham, Han blir bokstavelig talt tydeligere og tydeligere. Med Teilhard de Chardin kunne vi si: Alt konvergerer uopphørlig mot punktet Omega: Kristus.

Tross frafall og tilbakeslag har vi Herrens ord for at Den Hellige Kirke aldri vil være uten Ham, uten Hans virksomme nærvær, uten omvendelsens nåde. Selvsagt er Kirkens historie ingen entydig stigning og “uavbrutt “vekst i yndest hos Gud og mennesker”. Men også synden har sin plass og inngår i frelsens økonomi og kan vendes til noe godt: Peters reaksjon på Kristi spørsmål i det trolig noe senere slutningskapitlet i Johannes-evangeliet avspeiler erfaringen av sviket i yppersteprestens forgård, en erfaring Kirken for alltid bærer med seg som sårmerker – en kilde til ydmykhet. I så måte er Historien ikke en fortløpende tildekning av det egentlige, men i siste instans en epifani, en Gudsåpenbaring, ja: en frelseshistorie.

Den Elskede er alltid her

Alt dette reduserer på ingen måte apostlenes betydning i dag. Kirkens tro er apostlenes tro, kirkefedrenes tro og konsilenes tro. Kirken er bundet til fortiden, til bestemte historiske begivenheter på en helt særlig måte, nemlig til Kristus Jesus og Hans liv. Kirkens liturgi ihukommer – ikke som minnet om en fjern historisk begivenhet, men aktivt i bibelsk forstand der ihukommelsen

gjør det som minnes nærværende og virksomt. Og når Kirken argumenterer og forklarer gjør den det ofte med sitater. I Kirkens liv henger fortid, nåtid og fremtid organisk sammen. Historien, først og fremst Jesu liv og apostlenes liv, martyrenes tro, er aldri bare historie, men alltid også nåtid og fremtid. Fordi Kristus selv, Kirkens hjerte og Ånd, er midt i blant oss alle dager inntil Han kommer igjen. Den Elskede er alltid her. Han sender sin Kirke ut, Han er med den på dens pilegrimsferd over jorden og gjennom tiden, og Han venter på oss for enden av veien. Han er Alfa og Omega, begynnelsen og fullendelsen, og alt imellom er historien om Guds kjærlighet “som vi har sett med våre øyne, berørt med våre hender og hørt med våre ører”. Å forkynde dette er Den Hellige Kirkes oppdrag i dag, for dagens og morgendagens mennesker, på en måte som de kan forstå i lyset av deres livserfaringer og som gir deres lengsler svar. I så måte er Kirkens historie dypest sett ikke en prosess som langsomt tildekker Kristus, men tvert imot en som gjør Ham stadig tydeligere. ■

I Kirkens liv henger fortid, nåtid og fremtid organisk sammen. Historien, først og fremst Jesu liv og apostlenes liv, martyrenes tro, er aldri bare historie, men alltid også nåtid og fremtid. Fordi Kristus selv, Kirkens hjerte og Ånd, er midt i blant oss alle dager inntil Han kommer igjen. Den Elskede er alltid her. Han sender sin Kirke ut, Han er med den på dens pilegrimsferd over jorden og gjennom tiden, og Han venter på oss for enden av veien.

En norsk studie om den store spanske dikter Calderón

Ingress: Denne artikkelen er en slags utvidet bokanmeldelse. Ved å ta utgangspunkt i en norsk undersøkelse om Calderón av Knut Sparre, får vi en innføring i verkene til den store spanske dramatiker Pedro Calderón de la Barca (1600 – 1681). Æresbegrepet spiller en stor rolle i hans tre dramaer som vi her får et nærmere innblikk i.

AV KÅRE LANGVIK-JOHANNESSEN

Kåre Langvik Johannessen har vært professor på Universitetet i Oslo for nederlandsk litteratur. Han har skrevet, gjendiktet og oversatt en rekke bøker.

Som vest-europeisk land er Spania på en måte noe for seg selv. I nord er landet skilt fra det øvrige Europa ved den pyreneiske fjellkjede, og i syd er det bare et relativt smalt sund, Gibraltarstedet, som skiller det fra det afrikanske fastland. Fra var egen historie vet vi at det var lettere å kommunisere med nabofolk som var skilt fra oss ved vann (hav) enn med land vi hadde landfast forbindelse med, hvor kanskje høye, utilgjengelige fjell skapte atskillig større vanskeligheter for kontakt. Spania lå derfor laglig til for den arabiske ekspansjon på 600-tallet, som etter erobringen av hele den nordafrikanske middelhavskyst lett kunne fortsette inn på det europeiske fastland og integrere det sydspanske område i den islamske verden. Den dag i dag finner man der praktfulle arkitektoniske minnesmerker om denne erobring.

I omtrent 700 år varte den islamske dominans i Spania, og i perioder førte spanjolene

praktisk talt en korstogskamp på egen jord mot en fiende og Okkupant av en ikke-kristen religion. Og selv etter at det spanske folk i 1492 ble kvitt det islamske åk, har det helt opp mot var egen tid vært preget av dette. I kampen mot de muslimske herrer ble den katolske tro praktisk talt deres nasjonale kjennetegn, og da kan man også forstå at spanjolene lett kunne bli "mer katolsk enn paven". I historiens løp har man da også flere eksempler på dette, som f.eks. den beryktede spanske inkvisisjon; den var en kongelig spansk sak og ikke diktert fra Rom. Og den beryktede storinkvisitor var en kongelig spansk embetsmann. En spansk kvinne i min vennskapskrets, gift med min norske venn og i deres virksomme liv bosatt i Nederland, innrømmet en gang at hun så lenge hun var bosatt i sitt hjemland syntes det bare var rett og riktig at en protestant ble politiforfulgt. Vedkommende måtte jo nødvendigvis mer eller mindre være en statsfiende! Men etter

mange år i Nederland var en slik tanke blitt absurd for henne.

Tre dramaer

Det er noe av dette man ganske snart stifter bekjentskap med når man begynner å lese den bok som her skal omtales, nemlig *Tre dramaer av Calderón* av Knut E. Sparre og utgitt på eget forlag. Den spanske dikters fulle navn er Pedro Calderón de la Barca (1600 – 1681), kjent som en av store dramatiske diktere i europeisk litteratur, hvis stykker fremdeles er å se på scenen. Calderón hadde i sin ungdom studert teologi, ble senere presteviet og utnevnt til kongelig hoffprest. Forfatteren av boken, Knut E. Sparre, er født 1926 i Buenos Aires, og først etter at han hadde tatt sin studenteksamen i Argentina kom han til Norge, hvor han gjennomførte sine universitetsstudier i Oslo. Her tok han magistergraden i litteraturhistorie i 1955 med den avhandling som han nå et halvt århundre senere har utgitt som bok. I sitt virksomme liv var han knyttet til Universitetsbiblioteket i Oslo, hvor han hadde ansvaret for spansk-språklig litteratur, avbrutt av en kortere tid som universitetslektor i spansk.

De tre dramaer Knut Sparre behandler i sin bok er av de mest spilte av Calderóns skuespill, *Den standhaftige prins*, *Dommeren i Zalamea* og *Livet er drøm*. Det sistnevnte drama opplevde jeg for et par år siden å se på en av Wiens viktigste scener, og *Dommeren i Zalamea* ble for en tid tilbake oppført på norske scener. Men før han i sin bok gir seg i kast med skuespillene har han sørget for et innledende kapittel om det spanske æresbegrep. Dette er et fenomen som preger den spanske kultur gjennom historien og endog kommer til uttrykk hos en så moderne dikter som Garcia Lorca. Innledningen er nyttig og er godt skrevet. Et sted får man følelsen av at nettopp dette æresbegrep kan gi mulighet for en tragisk situasjon, selv om tragedien som genre ikke har noen stor plass i den eldre spanske dramatik. Forfatteren viser også at dette æresbegrep kan drives så langt som til å begå legale drap om nødvendig for å redde æren. Leseren undrer seg imidlertid noe over at forfatteren

ikke antyder noen mulig forbindelse med det beslektede islamske æresbegrep, som hos oss i vår tid har ført til flere alvorlige og omfattende rettssaker.

Den standhaftige prins

Men i behandlingen av utvalgets første skuespill, *Den standhaftige prins*, vises imidlertid hvordan det dreier seg om æren, såvel på islamsk som på kristen side. Ja, det er æresbegrepet som er dramaets kjerne, kraften som driver spillet fremad inntil den kristne prins triumferer i sin frivillige martyrdød mens den muslimske motpart nettopp gjennom den kristnes selvvalgte martyrium lider sitt forsmedelige ærestap.

Kjernehandlingen i denne viktigste slutfase er at prins Fernando og hans bror i en kamphandling mot maurerne er blitt omringet og tatt til fange. Maurerkongen sender nå prinsens bror hjem for å meddele den kristne konge at prins Fernando befinner seg som gissel hos ham, og at han kan settes fri mot at maurerne far utlevert en kristen by, som den kristne fiende har gjenerobret. For maurerkongen er det nå en æressak igjen å få herredømme over byen. Etter en tid kommer broren tilbake. Han meddeler at den kristne konge har lovet å overlevere den kristne by som løsepenge for Fernandos frihet. For maurerkongen er dette en ærefull løsning, det er bare det at Fernando ikke går med på en slik handel, som slett ikke er til hans og hans partis ære. Og hvem er vel han selv for et menneske, som skal befris mot at en hel by med en kristen befolkning skal overleveres til de vantro? Han river fullmakten, som broren hadde med, i stykker og erklærer seg som maurerkongens slave. Med denne gest fratar Fernando maurerkongen den store ære han hadde i sikte. Som hevn gjør kongen Fernandos fangenskap ytterst fornedrende og smertefullt, inntil dennes frivillige martyrdød, som således ender med Fernandos ærefulle seier og maurerkongens vanærende nederlag.

Til martyrdrama å være står denne form for martyrium, drevet frem av æresbegrepet, helt for seg selv i europeisk sammenheng. Det

siste land i Vest-Europa hvor martyrdramaet var dominerende i teaterdiktningen, er 1700-tallets Flandern, hvor de mange fryktelige martyrier, som der beskrives i en ekstrem realistisk grusomhet, hovedsakelig dreier seg om ytterst standhaftige trosvitner overfor den hedenske romerske keiser eller hans embetsmenn, stoff som er hentet fra den bevarte hagiografiske litteratur.

Knut Sparre skriver meget godt og henrivende om Calderóns berømte martyrdrama, hvor ikke bare æresbegrepet spiller en stor rolle, men også andre menneskelige holdninger, som f.eks. ridderligheten. Denne virker også aktivt med og setter sitt særlige preg på spillet, den kristne overfor muslimer og omvendt. Likeledes viser han hvordan en sidehandling medvirker til å gjøre spillet mangfoldig; den gjør på den ene siden spillet mer komplisert – som typisk for det spanske drama overholdet – men viser samtidig hvor rikt et menneskelig liv er på kontaktflater, som ikke nødvendigvis forstyrrer helheten, men tvert imot beriker den. Men for en som i noen år hadde som embetsplikt å være ansvarlig for alle magistergradsprøver i litteraturhistorie ved Universitetet i Oslo – fra 1965 og utover noen år – melder seg noen spørsmål: Burde det ikke ha vært en tydeligere presentasjon av dikteren og dramatikerens Calderón og en oversikt over hvordan han står i europeisk litteraturhistorie, herunder også forskningen omkring hans dramatiske kunst, kort sagt det som på godt tysk kalles *Stand der Forschung*? I den i og for seg aldeles utmerkede beskrivelse av *Den standhaftige prins* formes det rent unntagelsesvis henvisninger til andre forskere, f.eks. til den svenske litteraturhistoriker Schück og et par englendere. Nå behøver vi – et halvt århundre etter Sparres tydeligvis vellykket magistergradsprøve – ikke nære noen bekymringer om alle akademiske regier er fulgt eller ikke, men lese det hele som et esseyistisk verk og glede oss over all den gode informasjon vi får ved å lese hans bok, hva som også sterkt kan anbefales andre interesserte.

Dommeren i Zalamea

Dette gjelder også det neste kapittel, om *Dommeren i Zalamea*. Her spiller også æresbegrepet en vesentlig rolle, men på en annen

måte. For her er det ikke bare de adelige og eventuelt de militære som får ha en ære å forsvare. Calderón er ikke så lite av en revolusjonær når han i dette drama endog lar en bonde kjempe for sin ære, og det til og med ved også å bryte med andre konvensjoner. Det påfallende nye ved dette drama i forhold til *Den standhaftige prins*, er rettferdighetsbegrepet, som stilles ved siden av æresbegrepet, ja i hovedsaken faktisk integreres i dette.

Handlingen foregår i en landsby. En hæravdeling, som følger kongen i en viktig sak, dukker opp og soldatene innkvarteres i landsbyen. Kapteinen blir plassert hos den velstående bonde Pedro Crespo, som på sin side ber sin unge datter å holde seg skjult så lenge offiseren er i huset. Kapteinen oppdager imidlertid hva som skjuler seg i huset og lidenskapen tennes. I et forsøk på skaffe seg vei til datteren kommer han i kamp med hennes bror, og denne episode blir avbrutt ved at selveste generalen dukker opp. Denne sender kapteinen til et annet losji og velger selv å bli boende hos bonden. Disse to blir hurtig gode venner. Tidlig neste morgen skal soldatene dra videre og generalen tilbyr bondens sønn å bli med som soldat. Men kapteinen har ennå ikke oppgitt å få sitt ønske oppfylt, og etter at troppene har forlatt landsbyen, vender han tilbake med noen hjelpere. De lister seg inn på bonden og hans datter, tar dem til fange og drar dem med inn i skogen, hvor bonden blir bundet til et tre og datteren voldtatt. Datteren virrer omkring i skogen, og da hun finner sin far, forteller hun ham hva som har hendt. Hun løser ham fra treet, og bønnfaller ham, ifølge æresbegrepets gamle lov, om å ta hennes liv, så familien kan bli kvitt vanærens stempel. Bonden er imidlertid mer opptatt av rettferdighet enn av ære, vender hjem med henne og tenker på hvordan han kan oppnå en rettferdig hevn for den forbrytelse som er øvet mot hans uskyldige datter. Og sønnen, som har fulgt med soldatene, er ikke kommet lengre bort enn at han hører søsterens rop om hjelp; han reagerer med å løpe etter lyden, finner kapteinen i skogen, forstår hva som har foregått og trekker sverdet mot ham og sårer ham – dette for å forsvare familiens ære, ennskjønt det "bare" er en bondefamiliens ære det dreier seg om. Og senere, når han treffer sin søster sammen med

faren, vil han, likesom søsteren selv, at hun skal dø for å redde æren. Men han blir forhindre i dette.

Samtidig som alt dette utspilles foregår det også noe i landsbyen som ytterligere bidrar til den dramatiske spenning og til den kompliserte handling, som er så typisk for det eldre spanske drama, uten at den derfor blir vanskelig å følge. Dessuten bidrar del også til å gi dramaets dels dyptloddende perspektiver. Landsbyens kommunestyre sitter samlet. Man skal velge en ny dommer. Og valget faller nettopp på bonden Crespo som nå selv blir rettferdighetens representant og hevntanken derved blir uforenlig med hans nye embete. Dessuten er hans embete også begrenset til det sivilrettslige. Over de militære har han ingen jurisdiksjon; de må eventuell stilles for en egen militærdomstol. I første omgang går bonden til kapteinen for å snakke med ham som menneske overfor menneske. Han anmoder ham om å gifte seg med datteren, for på den måte å gjenopprette æren. Men kapteinen svarer ham bare med arrogante og hånlige ord. Da benytter Crespo seg av sin posisjon som nyutnevnt dommer, selv om han samtidig må gå ut over sitt kompetanseområde, og han gir ordre om å arrestere kapteinen, mens denne protesterer vilt og påberoper seg sin militære status. Og så er det generalen som dukker opp, rasende, fordi han har hørt at en landsbydommer skal ha forgrepet seg på en av hans offiserer. Og dommeren viser seg overraskende nok å være vennen fra kvelden før. Men han står på sitt: Bonden må løslate offiseren. Det er imidlertid for sent; kapteinen er garrottet i sin celle. Til slutt kommer kongen selv, som nå blir orientert om situasjonen og erklærer at bondens formelle feil ikke er alvorlig nok til å gjøre hans domsavgjørelse ugyldig, og han utnevner bonden til landsbydommer på livstid. I seg selv er vel dette også revolusjonerende; det peker fremover i tiden og samsvarer på dette punkt med dramaet forøvrig, pekende mot en større rettferdighet i det menneskelige samfunn.

Calderón er ikke bare en fiffig teater-skredder som virtuost forstår å knytte de mange tråder sammen i et teknisk sett mesterlig drama. Han er også den store dikter som forener det spennende med en rik tekst. Og Knut Sparre forstår å beskrive det hele på en

spennende og samtidig gripende måte. Man kunne riktignok ha ønsket at hans analyse hadde tatt mer hensyn til at det er drama han analyserer, ikke en hvilken som helst episk fortelling. Et drama når sin endelige bestemmelse på scenen, og dette krever da også en mer dramaturgisk analyse. Og Calderón er den store dramatiker, ingen romanforfatter.

Livet er drøm

Denne mangel på en strengere strukturell analyse i dramaturgisk forstand ved siden av uheldige disposisjoner av armen art fører i forfatterens tredje analyse dessverre galt avsted. Analysen gjelder det berømte drama *La vida es sueño* eller *Livet er drøm*, et i all fall formell historisk drama, hvor kongen, Basilio, p.g.a. astrologiske profetier som utsier illevarslende spådommer om at hans nyfødte sønn Sigismund med tiden vil bli en tyrannisk hersker, hemmeligholder barnets fødsel for folket og lar det vokse opp i et tårn i villmarken under tilsyn av kongens rådgiver Clotaldo, som skal sørge for prinsens åndelige og legemlige utvikling. Men når prinsen blir voksen og kongen eldes, må kongen kunngjøre hvem som skal etterfølge ham på tronen. Samtidig begynner han å tvile på profetiens riktighet og samvittigheten plager ham. Ved hjelp av et virksomt sovemiddel blir han sovende fraktet til slottet, hvor han våkner opp i fyrstelige omgivelser. Han blir fortalt at han i virkeligheten er Polens arveprins, og i beruselsen av sin nye maktposisjon begynner han straks å opptre voldelig mot sine omgivelser; en tjener blir kastet ut av vinduet, hans vokter i tårnet vil han straffe fordi han har holdt ham i lenker, og til slutt truer han sin far med hevn for det umenneskelige liv han har latt ham leve opp i. Kong Basilio mener nå at han har fått bevis for at profetien har vært riktig. Sigismund blir igjen neddopet og ført tilbake til tårnet. – Vi drar kjensel på historien: Ludvig Holberg har benyttet det samme gamle sagn i sin komedie *Jeppe på berget*. Men Jeppe behøver ikke dopes ned – hos ham har alkoholen, som han tyller i seg, samme virkning. – Hos Calderón har nå folket fått vite om den skjulte prins; de tar initiativet til å befri ham og lover å støtte ham. Opprøret mot kongen er nu brutt ut, men da far og sønn står overfor hverandre, kommer de begge til erkjennelsens innsikt

(Aristoteles' *dianoia* eller på latin *agnitio*.) og det hele ender med den store forsoning, som om det var tale om en tragedie med to motsatte tragiske hovedpersoner – hva dramaet kanskje i virkeligheten også er.

Det er imidlertid langt mer som foregår. Forfatteren selv gjør leseren oppmerksom på, straks han har resymert handlingens gang, at han har underslått et handlingselement, en *bintrige*, som han kaller det, et element som forøvrig er integrert i dramaets handling inntil stykkets sluttscene. Men dette element mener forfatteren er en *under ordnet handling [...] utenpåhengt og skjemmende for stykket*, og litt lengre nede på siden: *en snylteplante på dramaets egentlige handling, uten selvstendig kunstnerisk liv*. Min første reaksjon på dette var: Men dette er jo forferdelig! Her kommer en magistergradskandidat fra Norge og feller en slik knusende dom over en så stor og renommert dikter som Calderón! Han henviser heller ikke til noen kilde, bare et "*Man har vært enig om [...]*". Ikke desto mindre ser forfatteren seg nødsaget til to ganger å gjøre bruk av dette element for sin utmerkede analyse av hovedpersonens, prins Sigismunds erkjennelsesutvikling. Knut Sparre burde heller ha fått seg utfordret av hva "*Man har vært enig om [...]*". til å forsøke å finne ut hva Calderón har ment med dette innslag i handlingen istedenfor å fjerne dramaets praktfulle sluttscene. I dette tilfelle gikk jeg til fornyet lesning av dramaet. Ettersom jeg i mitt mer enn femti år lange litteraturvitenskapelig virke praktisk talt utelukkende har vært opptatt av dramatisk litteratur – i studier for det meste publisert i utlandet – har min skjønnerare lektyre vesentlig bestått av dramatik. Og jeg har da heller ikke kunnet unnlate å få en viss øvelse i å lese et drama, se det for mitt indre øye. Og denne nye lesning av dramaet var en stor opplevelse: jeg opplevde den nevnte sidehandling ikke som noe irriterende påheng til den egentlige handling, men som en meget viktig del av handlingen. For gjennom dette innslag kommer det kaos til uttrykk som skapes i kongens omgivelse ved at han følger den astrologiske profeti, hans tvil på denne, hans forsøk på å gi prins Sigismund en ny sjanse og den nye innesperring i tårnet. Alt dette skaper kaoset. Den polske prinsesse Estrella blir rikets arveprinsesse, Astolf, hertug av Moskva, sviker sin elskede

Rosaura, hemmelig datter av Clotaldo, og gjør sine hoser granne for sin kusine Estrella i håp om å bli konge av Polen, og Rosaura vil ha hevn over Astolf, for å gjenopprette sin ære. Slik er situasjonen da Sigismund med sin opprørshær konfronteres med sin fars hær, da underet skjer: De to fyrster, far og sønn, kommer til erkjennelsens innsikt, det Aristoteles kaller *dianoia*, og bøyer kne for hverandre. Og ikke nok med det: Kaoset i stykkets menneskelige samfunn opphører i samme stund. Astolf tar sin Rosaura tilbake og Sigismund tilbyr Estrella sin hånd. Men dette har Knut Sparre utelatt. Og det er synd. *Livet er drøm* er det mest utpregede sceniske verk av de tre presenterte skuespill, og man kunne ha ønsket at forfatteren hadde tatt hensyn til dette i sin analyse. Nå synes han å løpe vill i sine i og for seg dyptloddende litterære analyser og det hele blir dårlig strukturert. Slik dette drama står for meg etter min nye lesning av stykket, så gjør mine sammenligningslystne tanker til et av de eldste og mektigste verk i europeisk teater, til tragedietrilogien om Orestes – *Orestien* – av Aischylos/, omtrent 400 år før Kristus. Også der skapes det kaos; kong Agamemnon ofrer datteren Ifigenia, dronning Klytemnestra dreper Agamemnon ved hjemkomsten, og sønnen Orestes bringer sitt sonoffer ved å drepe moren for å hevne faren, i en av de tyngste tragiske situasjoner i tragediekunstens historie. Han blir stilt for den guddommelige høyesterett – men der blir han frikjent, samtidig med at hele det nedarvede hybride skyldspørsmål (arvesynd) blir opphevet, og det blir instituert et nytt og lykkeligere prinsipp. – Århunder senere frembærer Kristus sitt sonoffer for Adams synd, og i påskennattsmessen heter det *O felix culpa – Å lykkelige skyld*.

I dette perspektiv vil jeg se Calderóns mektige drama *Livet er drøm*. Calderón er gjerne ansett som den største katolske dramatiker i verdenslitteraturen – da ved siden av den tretten år eldre nederlandske tragediedikter Joost van den Vondel, skaperen av den bibelske tragedie og den første i det nyere Europa som valgte de greske tragediediktere til sine forbilder istedenfor romerens Seneca. Til tross for mine betenknninger ved den tredje analyse anbefales Knut Sparres bok til andre interesserte. Her er det meget å lære og meget å glede seg over. ■

Kristendommens betydning for Europa

Vi lever i en tid hvor det er politisk korrekt å avise kristendommens betydning for europeisk – og derved også norsk – politisk og samfunnsmessig utvikling. I en misforstått iver etter å være multikulturelle og tolerante vil man avskrive kristendommens betydning. Men dette resulterer ofte i toleransens intoleranse: man vet ikke hva man kommer fra og derfor ikke hvem man er. Mangelen på historisk kunnskap har vel aldri vært større enn i dag men aldri har slik kunnskap vært mer tiltrengt. I stedet for denne normative reaksjonen på vår nye multikulturelle virkelighet bør man lære seg litt idéhistorie. Her er en leksjon:

Kristendommen endret samfunnet gjennom lovgivning som møtte mye motstand i sin tid, et bevis på at den representerte noe nytt. St. Olavs kristenrett var, som annen kristen lovgivning i Europa, ikke særlig velkommen i sitt forbud mot utbur, frilleliv og blodhevn. Det hedenske samfunnet foraktet svakhet – de gamle ble satt ut for å dø, den handicappede likeså, og man anså "øye for øye" moral som riktig. Ekteskap på like premisser mellom kjønnene var heller ikke normalt.

Kvinnerns utdannelse gjennom klostrene og deres autonome stilling som likeverdige individer var noe nytt. Kristendommen var revolusjonær i forhold til eksisterende moral- og samfunnslære, både på Kristi egen tid og tusen år senere, på Olavs tid. Det er ingen tvil om at kristendommens normsett brakte med seg noe radikalt nytt mht. menneskesyn, særlig hva angikk de svake, syke, gamle og kvinner. Bergprekenen gir det uhørte bud at styrke ligger i å tjene den svake, fattige og fengslede – en naturstridig tanke som sjokkerte bl.a. Nietzsche. Det naturlige er jo heller forakt for svakhet.

Men kristendommens makt fra Konstantin fremover, som også besto av mye ren verdslig maktpolitikk, hadde alltid med seg dette moralske idealet om å behandle alle likt, om å være gjestfri, og om å respektere alle, uansett ytre kjennetegn. Klosterregelen er den dag i dag basert på at alle som ber om det, skal tilbys

husrom uten betaling (man betaler eventuelt det man kan avse), og det er en gammel kristen skikk at man dekker til en ekstra person. Kristne skoler hadde friplasser for fattige, og fattigdomsløftet er ett av de tre klosterløfter. Videre har Europa praktisert utdannelse for piker i århundreder, og kvinner, særlig abbedisser, har vært ledende skikkelser.

Også menneskesynet generelt har avstedkommet tidlige formuleringer om menneskerettighetene, som i Suarez og da Vittorias skrifter til forsvar for indianerne i Sør-Amerika.

De grunn-normer Europa har basert seg på, er derfor intimt sammenknyttet med den kristne historie. Dette burde være selvsagt, men oppfattes i dag nærmest som et utslag av diskriminering fordi andre religioner ikke har spilt samme rolle. Hadde hedendom, islam eller jødedom preget Europas kultur like meget som kristendom, hadde våre samfunn vært annerledes. Mer dramatisk er det ikke, dette empiriske faktum. Men det ble altså slik at kristent menneskesyn preget denne verdensdelen.

Det ser vi også i skillet mellom politikk og religion. Det kommer fra kristendommens begynnelse, hvor Kristus sjokkerer med utsagnet om at man skal følge den romerske keisers lover og til og med betale skatt til ham, "Gi keiseren hva keiserens er [...]". Gjennom forfølgelsene under romerne gjør heller ikke de kristne revolusjon, slik de burde dersom deres primære mål var politisk makt. – Skillet mellom

politikk og pavekirke blir selvsagt lite synlig i store deler av middelalder og renessanse, og blir utvisket under mange protestantiske fyrster. Men praksis er ikke poenget her; det er doktrinen, som skiller den politiske sfære (keiseren) fra den religiøse sfære (paven). Investiturstriden i middelalderen handler om demarkasjonslinjene mellom dem. Og når demokratisk styresett etter hvert utvikles, kan kristendommen med stor letthet bidra til dette fordi pluralisme er normalt i det politiske rom. Denne pluralismen står ikke i konflikt med teologien i annet enn de mest fundamentale spørsmål om menneskeverd. Således skal ikke kirken blande seg inn i folks politisk valg, selv om det fins mye uheldig praksis også her.

Denne individualismen som kjennetegner kristendommen – det stadige frie valg som den kristne pålegges i følge katolsk doktrine – er muligens ikke spesiell i forhold til andre religioner som jeg ikke kan nok om til å vurdere, men det er ikke mitt poeng å sammenligne her. Snarere er saken at denne individualismen er en hjørnestein i vår europeiske samfunns- og moralorden: Man er ansvarlig for egne valg hele tiden. Velger du å motta en bestikkelse, er du helt fri i ditt valg, men du må ta den moralske og strafferettslige følge. Velger du å synde, er du helt fri til dette, men du må ta ansvaret for det selv. Og når du velger politisk, er du også helt fri, men har like fullt ansvaret for valget – velger du et parti som driver apartheid, har du for eksempel svært mye å svare for i forhold til din kirke.

Man kan ikke si at kristendommen forklarer det individbaserte og pluralistiske samfunn vi har, men man kan heller ikke

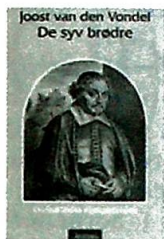
unnslå seg kristendommens viktighet som forklaringsfaktor. Det er ingen fornuft i å ville kausalforklare noe så komplekst som historien, og man kan rett og slett ikke vekke kristendommens plass. Men bevisbyrden ligger likevel på dem som vil bortforklare kristendommens betydning når man vet at sekulariseringen i det meste av Europa kun har spilt en rolle de siste par generasjoner. Det gir et forholdstall som er ca. 50 generasjoner kristendom mot 2 generasjoner sekularisme hvis vi regner kristendommens idemessige dominans fra år 314, med Konstantin. I de deler av Europa som lenge var under islamsk innflytelse, El-Andalus og det gamle Stor-Ungarn, ble det igangsatt kraftige re-kristningskampanjer i etterkant og lite eller intet forble av den islamske innflytelsen i samfunnsmessig betydning.

Hva er så poenget med denne artikkelen? For det første er det å bringe litt historisk nøkternhet inn i norsk offentlig debatt om kristendommens viktighet som premiss for samfunnsmoral og politisk organisering. For det annet er det å peke på at kristendommens hoveddoktriner om radikalt likt menneskeverd uansett fysisk styrke, sosial status eller kjønn er en forløper for demokratiet og basis for den individualisme som er dets premiss. Og for det tredje å bevisstgjøre leseren om viktigheten av å skille det politiske rom fra det religiøse rom slik at politikken kan forbli sekulær, slik den pr. definisjon må være. Til sist er min intensjon at man slutter å være så usikker og apologetisk på egne vegne: Det er faktisk i Europa det liberale demokrati er utviklet; nå en "eksportartikkel" til resten av verden. ■

Janne Haaland Matlary

Bokanmeldelse

Den kristne tragedien

Drama:

*Joost van den Vondel
De syv brødre
Gjendikting ved
Kåre Langvik-Johannessen
Thorleifs Dahls Kultur-
bibliotek Aschehoug, 2006*

Versekunst frå klassisk tid, anten det er tale om stutte sonettar eller lange skodespel og epos, går i regelen hand i hand med dyrking av klassisk-antikk mytologi. Vi kjenner det igjen frå litteratursoga: Kjærleikspar som får smaka pilane åt Amor, eller hyllingar av dagen og ljøset i form av vers til solguden Apollo. Endåtil vår norske Petter Dass søker hjelp hos gudinner frå det greske diktarfjellet til å syngje om det nordnorske landskapet, "Om dennem min Musa du digte", trass i at han innleier *Nordlands Trompet* med atterhald mot litterære lån frå den heidne gamletida.

Diktarane av eit slikt repertoar kan naturlegvis ikkje skuldast for avguderi. Interesse for klassiske mytar er nært knytte til dei litterære retningane dei høyrer under. Poetane på 1500- og 1600-talet skreiv i tråd med programmet til renessansen, som handla om ei gjenoppliving av dei kulturelle ideala frå antikken. Det gjekk i praksis ut på å etterlikne førebilete frå denne epoken med det føremålet å skapa ein liknande gullalder i si eiga samtid. Hovudprinsippet bak atterreisinga av litterære og kunstnarlege høgdepunkt i antikken var altså det såkalla "imitatio-prinsippet". Men vart ein imitatio fullverdig ved å innlema det mytologiske godset frå originalen i det nye verket? Når greske og latinske diktarar fann dramatisk stoff i religionen sin, var det då ikkje rett for ein kristen diktar å nytte sine eigne heilage forteljingar til poetisk handsaming?

Eit anna viktig spørsmål i samband med imitatio-prinsippet var kva dramaturgiske reglar ein skulle nytte som førelegg for nyprodusert drama, særleg for tragediediktinga. Dramatikarane i renessansen, frå Shakespeare i England til Lope de Vega i Spania, var trufaste mot den latinske læremeisteren Seneca og stilen hans: ein dramatik som i verste fall var tyngd med lange proklamerande og moraliserande monologar og spektakulær ved frekvent bruk av skrekks- og skrømtscener.

Problemet var ingen av desse punkta verka i retning av den opphavlege funksjonen åt tragediediktinga hos Aristoteles: Presentere eit truverdig moralsk dilemma for publikum som ved intrigen i stykket reinsa kjenslene og skapte jamvekt i sinnet deira, føresetnaden for dei menneskelege dygdene. Ei slik erkjenning kravde ei gjenoppdaging av eit drama på eit tidlegare og meir opphavleg steg i den antikke litteraturen, dei greske syrgjespela åt Aiskylos og Sofokles.

Mange humanistar og lærde kritiserte den konvensjonelle omgangen med imitatio-prinsippet i samtida, til dømes Erasmus frå Rotterdam som alt eit brev frå 1496, skreiv "Eg kan ofte bli sint på desse moderne forfattarane som, når dei leitar etter førebilete, heller kastar blikket sitt på Catullus, Tibullus, Propertius, Ovidius enn på Ambrosius, Paulus Nolanus, Prudentius, Juvenus, Moses, David eller Salomo, som om dei sistnemnde ikkje var fullnøyande kristne", eller som hovudpersonen for denne bokmeldinga, den største dikteren i nederlandsk litteratur, poeten og dramatikaren Joost van den Vondel (1587 – 1679), uttrykte det i innleiinga til eit av skodespela sine, "*La dei (dvs. diktarane i oldtida) så mykje som dei vil heidre Laomedon, Priamus og Hector, eg skal lovprise Josva, Gideon, David, Salomo og andre kongar og heltar; vil dei pynte seg med amasona Penthesilea, så vil eg bravere med Debora, Judith og liknande heltinner*".

Begge sitata er henta frå etterordet i den norske utgåva av Vondels tragedie *Gebroeders*, frå 1640, som i haust kom ut på Thorleifs Dahls Kulturbibliotek. Den norske "neerlandicus" og internasjonale Vondel-ekspert Kåre Langvik-Johannessen har både gjendikta skodespelet og utstyrt det med innsiktsfulle forord og etterord. *Gebroeders*, eller som det råkande er kalla på norsk, *De syv brødre*, er eit av dei meste kjende skodespela Vondel skreiv, nettopp fordi det vitnar om ei djerv og radikal tilnærming til imitatio-prinsippet. Det var fyrst med denne tragedien at europeisk teater opplevde den kongeniale og fullkomne imitatio av eit klassisk gresk drama. Skodespel presenterer ikkje berre to djerpe tilnærmingar til tragedien, men òg sameinar dei: eit klassisk gresk formspråk i harmoni med bibelsk tematikk. Det er såleis eit storhende at verket no har kome ut på norsk. Med *De Syv brødre* – i lag med det andre Vondeldramaet på Thorleifs Dahls Kulturbibliotek, *Lucifer* – finst dei to beste tragediane åt Joost van den Vondel, og

samstundes to av dei aller viktigaste verka i den nederlandske litteraturen på norsk.

De syv brødre har stoff frå Bibelens 2. Samuels bok, kapittel 21, forteljinga om kong David og det ikkje-jødiske folket gibeonittane. Israel opplever tørke og nedgangstid, fordi ei ugjerning frå tidlegare tider har fått stå uoppgjort. David får vita av Gud kva som skal til for å gjera slutt på uåra: Massakren som forgjengaren hans, kong Saul, lét utføre mellom gibeonittane, lyt hemnast. Gibeonittane krev sju mannlege etterkomarar av Saul utlevert. Men i motsetnad til det knappe, skrappellause svaret åt kongen i den nemnde bibelpassasjonen – “De skal få dei” – byggjer Vondel ut ein psykologisk indre konflikt hos hovudpersonen med utgangspunkt i dette kravet. Hos Vondel er Sauls etterkomarar òg nære skyldingar av David, og det fører David i ein tragisk posisjon mellom lydnaden overfor Gud og skyldnaden overfor enkja etter Saul, Rispe, og den tidlegare kona hans, Michol, som er stykmor til fem av desse etterkomarane. Dei krev begge at han viser bort gibeonittane og lét etterkomarane åt Saul få leva. Har eg noko å utsetja på den norske utgåva av tragedien, så er det mangelen på ein presentasjon av dette bibelske kjelde-materialet i opninga av boka, slik som i originalen, og undervegs fotnotar med opplysningar om bibelstader som førekjem i skodespelet. Fyrst i etterordet får vi vita kva bibelforteljing det dreier seg om.

Etterordet er ein oversiktleg og innsiktsfull gjennomgang av dei teologiske og dramaturgiske utfordringane knytt til ein “kristen tragedie”. Kåre Langvik-Johannessen tek føre seg teatertradisjonane som *De syv brødre* er ei forlenging av: Dei nemnde problema knytt til imitatio-prinsippet i renessansen, spørsmålet om ein tragedie kan ende lukkeleg, om ein kristen tragedie er mogeleg, kontakten med mysteriespelet i mellomalderen – Langvik-Johannessen ser på stykket som ei sameining av gresk tragedie og nederlandsk rederijerdikting – og prefigurasjonen på Kristi lidning som grunnlag for tragedien, det kristologiske aspektet som Langvik-Johannessen diskuterer grundig til slutt.

Han er òg inne på religiøse og politiske diskusjonar som føregjekk i den nederlandske republikken på 1600-talet, og som hadde kontaktflate med mange av ideane i *De syv brødre*, til dømes diskusjonen omkring den frie viljen kontra predestinasjon, bruken bibelsk stoff på scena – ein tilburd som kalvinistane var strengt imot. Republikken var arena for disputt

mellom ei rad ulike grupperingar: kalvinistar, humanistar, mennonittar og katolikkar. Vondel hørde sjølv til det mennonittiske trus-samfunnet, deltok så i eit humanistisk miljø, men konverterte til katolisismen i 1641.

For tida arbeider Kåre Langvik-Johannessen med ein større norsk presentasjon av den nederlandske dramatikken, der han vier særskild merksemd til ein undervurdert periode i nederlandsk litteratursoge, den Vondel-inspirerte 1700-talsdramatikken i Sørnederlanda, det vil seia dagens Belgia, med diktar-namn som Jacobus de Ridder, Anton Flas og Justinus van Brussel.

Men *De syv brødre* er slett ikkje eit skodespel som føreset kunnskapar om innflokke litterære teoriar, eller teologiske og politiske disputtar mellom lærde og humanistar på 1600-talet. Norske lesarar med sans for lyrisk og inderleg soliloquy vil la seg gripe av attgjevinga av monologen til Rispe i fyrste scene av femte akt, der Rispe omfamnar lika åt dei avretta skyldingane sine; og lesarar med sans for eit poetisk landskapspanorama måla med breiare kost, liksom eit bilete av Pieter Paul Rubens – føredømet åt Vondel i målarkunsten – vil la seg rive med av apostrofen til Jordanelva i koret på slutten av andre akt, meisterleg gjendikta til norsk av Kåre Langvik-Johannessen:

*Å Jordan, som i din tvedelte bane
har gravet sitt leie fra Libanons fjell,
et opphav for kilder, bekker og sjøer,
ja, floder og hav – hva gjør deg så smal?
Men kjærtegn du liflig strøk dine bredder
som gav Palestina vern imot angrep
og hindret selv overgang for Guds hær
som ingensteds kunne krysse din flod
for Paktens Ark brøt vei for de kårne.
Og hvorfor nu dukke med krympede horn
så dypt i ditt smale, sandfulle leie?
Så tregt og så stille rinner ditt vann!
Og hvorfor nu høre håpløse klager
som reises av visne urter og blomster
langs breddene, før så rødmende unge
og kysset av dine duggfriske leber,
som lesket og pleiet røttenes armer
fra busker og ris på alle slags planter?
Og hvorfor må strupen stønne så hest?
Er din vederkvegende svalhet nu
slått om i en brann og fryktelig feber? ■*

Ronny Spaans
Stipendiat ved Universitetet i Oslo,
Institutt for litteratur,
områdestudier og europeiske språk

Glede

Et av kjennetegnene på det man kalle den "postmoderne tid" er subjektiviteten i alle sine fasetter. For å sette det litt på spissen: En ting som *kjærlighet* blir redusert til den enkeltes sympatier og følelser. *Håp* blir redusert til godtroende optimisme. *Kunst* blir redusert til det jeg liker som kunst uavhengig kvalitet. *Tro* blir redusert til min private overbevisning om det religiøse. *Lykke* blir definert som tilfredsstillelse av egne lyster. Jeg og mitt, du og ditt. Denne form for tenkning er ikke ny. Slikt sett er den intet nytt under solen. Ikke bare er nytiden dens premissleverandør, også antikken har noe å by på for subjektivitetens paradigme. Så kan vi for eksempel lese hos Epikur hvordan lystprinsippet blir gjort til et kriterium for det gode liv. Når subjektiviteten og lysprinsippet er de herskende dogmer, kan vi mennesker vanskelig glede oss over noe *sammen*. Jeg tillater meg følgende betraktning av noen aspekter ved begrepet glede:

Lysten har nådd sitt mål når den er blitt tilfredsstillt. Hva som forårsaket denne tilfredsstillelsen er sekundært. Når man er ekstremt sulten, er det nokså uviktig hva det er man tar til seg. Det betyr at det som forårsaker tilfredsstillelsen kan byttes ut mot noe annet. Hva som tilfredsstillte er ikke så viktig. Problematisk blir det når dette prinsippet utvides til å gjelde livet i sin helhet. En som kun er ut etter å tilfredsstillte sine lyster, vil aldri kunne oppleve den dypere formen for velbehag som *glede* faktisk er. Når vi gleder oss, gleder vi oss enten *over noe* eller *til noe*. Gleden har et konkret innhold eller en konkret gjenstand. Derfor finnes det like mange gleder som det finnes ting å glede seg over. Min glede over Beethoven er en annen enn min glede over Brahms og gleden over min kone er forskjellig fra min glede over en god venn. Slik kan vi fortsette ut i det uendelige, nettopp fordi det ikke finnes grenser for hva man kan glede seg over. Kun den som er i stand til å se bort fra seg selv og sin egen tilfredsstillelse, er i stand til å glede seg over noe og til noe. Gleden ligger jo ikke i en selv,

men i det man gleder seg over. Slikt sett stifter glede felleskap mellom mennesker; sammen kan vi glede oss over noe og til noe.

Å kunne erkjenne verdien av det som er, utgjør grunnlaget for å kunne glede seg. En person som kun trakter etter lystenes tilfredsstillelse, erkjenner ikke verdiene utenfor seg selv. For ham eller henne dreier det seg jo kun om at ting kan bli middel for oppnåelse av egne mål.

"Verdien av virkeligheten er ikke gitt oss sånn uten videre. Den blir først forståelig når man lærer å gjøre sine interesser objektive," sa en meget klok mann en gang. Man må f.eks. lære seg å skille god musikk fra dårlig, god vin fra ordinær vin, etc. For å bli en vinkjenner forutsettes det at man har skjerpet smaken på en måte som den ukyndige overhodet ikke kan etterprøve. Det dreier seg med andre ord om å overvinne den triviale meningen om at det ikke finnes noen forskjell på god og dårlig vin, men kun forskjell på vår smak av den.

Det samme gjelder kunst: Det finnes en forskjell på god og dårlig musikk og mellom gode og dårlige interpretasjoner. Hvis man ikke hører forskjell på om Maria Callas eller Sissel Kyrkjebø synger Puccini, er det fordi man ikke har latt sin musikkforståelse bli rensset vekk fra overflaten inn til verdien av den objektive verdirangering: Maria Callas er objektivt sett en bedre Puccinifortolker enn Norges Sissel Kyrkjebø.

Selvfølgelig kan ikke hver enkelt bli en kjenner av alt. Vi trenger råd fra de som er eksperter. *"Moden er den som søker råd hos de vitende istedenfor å kun lytte til egne lystfølelser"*, kan man lese i en berømt bok om moralske grunnbegrep. En modenhet som på den ene side alltid søker å skjerpe sin sans for å rangere verdien av de forskjellige ting som måtte møte en, og på den andre side hører på den fagkyndiges råd hvor egen kunnskap ikke strekker til.

Et liv som baserer seg på lyst og subjektivitet er meget kjedelig og ensomt, men et liv med glede til noe og over noe, er uhyre interessant! ■

HH

65927
Bernt Ivar Eidsvig
Akersv 5

0177 OSLO

Retur: Tidsskriftet St. Olav,
Akersvn. 16, 0177 Oslo

Porto betalt
ved innlevering P.P.
Norge / Norvège

Katolsk tidsskrift for religion og kultur

”Og like så visst som det er menneskets lodd å dø en eneste gang og derefter bli dømt, så er også Kristus blitt ofret en gang for alle for å bortta de manges synder; og

når han for annen gang kommer til syne, er det ikke lenger for syndens skyld, men for å fullbyrde frelsen for dem som venter på ham”.

(Hebr 9, 27f)

ST. OLAV KATOLSKE BOKHANDEL

Akersveien 14 0177 Oslo
TLF: 23 21 95 55 FAKS: 22 36 02 63
E-post: bokhandel@katolsk.no
Nettbokhandel: www.stolavbok.no

*KJEMPETILBUD: Ekroll, Stige, Havran:
KIRKER I NORGE, BIND 1
Middelalder i stein
Før 448,- NÅ: 149,-!*

*Og: ST. HALLVARD KIRKE OG KLOSTER
Før: 258,- NÅ: 59,-!*

*VI MINNER OGSÅ OM: Anker, Havran:
DE NORSKE STAVKIRKENE
Arfo: 1b Kr. 498,-*

*NB! OGSÅ PÅ ENGELSK!
THE NORWEGIAN STAVECHURCHES 1b. Kr. 498,-*

Merk våre nye åpningstider:

Hverd. 10.00 – 17.00. Lørd. 10.00 – 14.00. 1. sønd. i mnd.: 12.00 – 15.00